

Dunyo
adabiyoti
kutubxonasi

84(2Рос)
С 43 крассв
408022

ЮЛИАН СЕМЕНОВ

БАҲОРНИНГ ЎН ЕТТИ
ЛАҲЗАСИ

ЮЛИАН СЕМЕНОВ

БАҲОРНИНГ ЁНЕТТИ
ЛАҲЗАСИ

Р о м а н

408022

14 87
0.57

ЯНГИ АСР АВЛОДИ
ТОШКЕНТ
2015

АHMAD AL-FARG'ONIY NOMIDASI
FARG'ONA VILOYATI
AHBOROT-KUTUBXONA MARKAZI

УЎК: 821.161.1-3

КБК: 84(2Рос=Рус)6

С – 43

Семёнов, Юлиан

Баҳорнинг ўн етти лаҳзаси: роман/Юлиан Семёнов. Рус тилидан Туйғун Валиев таржимаси – Т.: «Янги аср авлоди», 2015. – 488 б.

ISBN 978-9943-27-540-9

1945 йил баҳор. Гитлерчилар Германиясининг сўнгги кунлари. Фашизм ўлим ёқасида ётибди, аммо кураш тугаганича йўқ. Даҳшатли, шиддатли кураш ҳали давом этмоқда. Ушбу романда ана шундай вазиятда душман уясида иш қўрган айбқоччи Максим Исаев ҳақида ҳикоя қилинади. Унинг зиммасига юкланган вазифа – фашистларнинг Ғарб мамлакатлари бошлиқлари билан сепарат сулҳ тузишга уринишларини фoш этиш ва барбод қилишдан иборат бўлиб, бу машаққатли вазифани шараф билан бажаради.

УЎК: 821.161.1-3

КБК: 4(2Рос=Рус)6

**Рус тилидан
Туйғун Валиев
таржимаси**

ISBN 978-9943-27-540-9

© «Баҳорнинг ўн етти лаҳзаси», Юлиан Семёнов,
«Янги аср авлоди», 2015.

АСАР МУВАФФАҚИЯТИ – ҲАЁТ ҲАҚИҚАТЛАРИ

1973 йили ҳарбий хизматни Саратов вилоятида ўтаган давримда энг эсда қоларли воқеалардан бири «Баҳорнинг ўн етти лаҳзаси» («Семнадцать мгновений весны») телесериалининг томошаси бўлган эди. Соат кечқурун саккиздан ўнгача аскарларнинг «шахсий вақти» ҳисобланарди: гимнастёрканинг оқ сурпли ёқасини тозасига алмаштириб тикиш, дазмол қилиш, пойабзал мойлаш ва ҳоказолар. Бирдан кеч соат саккиз яримда «Баҳорнинг ўн етти лаҳзаси» телесериали бошланди-ю, казармада бир-бирини телевизор қаршисига чорлаган шов-шув кўтарилиб кетди. Эртасига эса ҳарбий қисмдаги 120 нафар аскар беш-ўн дақиқа олдин биттагина телевизор қаршисига жойлашиб ўтирволишди. Бошлангач, пашша учса эшитилади, ҳамма гўё нафас олиши ҳам сустлашгандай экранга тикилиб қолган! Ҳар куни, ўн етти кун, шу аҳвол!.. Кейин эшитишимча, сериал бошланганида ҳатто Москва кўчаларида ҳам одамлар кескин сийраклашиб қолган экан...

Катта казармада бунақа «тартиб-интизом»у жимжитликни шу вақтгача кўрмаган ва ўзи ҳам телесериал жозибасидан лол қолган командирнинг сиёсий-тарбиявий ишлар бўйича ўринбосари бўлмиш капитан, мен журналист бўлганим учунми, охириги қисми тутаган куннинг эртасига шундай савол берди:

– Олимжонов, кўрдингми, Штирлиц зўр-а, фильмнинг бунақа муваффақияти сири нимада?

– Билмадим, мен ҳам кечадан бери шу ҳақда ўйлаяпман, – дедим ва «қуруқ бўлмасин» учун қўшиб қўйдим: – ватанпарварликда бўлса керак! Қисмда ягона «азиат» ҳам, олий маълумотли аскар ҳам мен эдим.

Сўнгра, йиллар давомида бу телесериални қайта-қайта кўрганда, ҳар гал янги қирраларини кашф этгач, «сир»ни ахтариб, сценарий муаллифи Юлиан Семёновнинг ижоди билан қизиқдим.

Йўқ, унинг ижодида бу асар «чўққи»лигича қолган, лекин бу чўққи тасодиф ҳам эмас: босқичма-босқич, асардан-асарга юксалиб, поғонама-поғона шу манзилга етиб келган! Тўғри, муаллиф ундан кейинги йигирма йиллик умри давомида ҳам қатор диққатга сазовор асарлар ёзган, лекин «Ўн етти лаҳза» чўққи-лигича қолган.

Сир нимада?

Юлиан Александрович Семёнов (асл фамилияси Ляндрес) ўз ижодий фаолиятида тарих билан жиддий шуғулланган, архивни синчиклаб ўрганган. У 1931 йил 8 октябрда Москвада туғилган, отаси Семён Александрович Ляндрес ноширлик иши ташкилотчиси, муҳаррир (1952 йилда «троцкийчи қўпоровчи» Бухаринга шерикликда асоссиз айбланиб, қатағон қилинган), онаси Галина Николаевна Ляндрес (қизлик фамилияси Ноздрин) тарих ўқитувчиси. Қаранг, Юлиан Александровичга ёзиш-чизиш ва тарихга қизиқиш худди насдан ўтгандек.

Хотини Екатерина Сергеевна (1931 йилда туғилган) Наталья Петровна Кончаловскаянинг биринчи турмушидан туғилган қизи, Сергей Владимирович Михалковнинг (1955 йил 12 апрелда тўйлари бўлган) ўғай қизи. Гарчи уларнинг оилавий ҳаёти бирмунча мураккаб кечган бўлса-да, Юлиан Семёнов 1990 йилда инсульт хасталигига учрагандан кейин Екатерина Сергеевна умрининг охиригача уни садоқат билан парвариш қилди.

Катта қизи Дарья – рассом, Кипрда яшаган, Россияга қайтган, оилали. Кичик қизи Ольга Семёнова – журналист, отаси ҳақидаги «Юлиан Семёнов» («Ажойиб одамлар ҳаёти» туркуми, 2006, 2011) китоби муаллифи, Франция ва Ливанда яшаган, «Исаев» сериалида суратга тушган, отасининг китоби асосида ишланган «Юзма-юз» («Противостояние») фильмида журналист қиз Кира Королёва ролини ўйнаган. Эри Надим Брайдиди – ливанлик француз фуқароси. Ю.Семёновнинг икки набираси бор – Алиса ва Юлиан Брайдиди.

Юлиан Александрович 1953 йилда Москва шарқшунослик институтининг яқин Шарқ факультетини тамомлаган. Сўнгра Москва Давлат университетидида аффон (пушту) тилидан дарс бериб, айни пайтда шу даргоҳнинг тарих факультетидида таҳсил олган.

Касб фаолиятини 1955 йилда ўзини журналистикада синашдан бошлаган. «Огонёк» журнали, «Правда», «Литературная газета», «Комсомольская правда» газеталарида мақолалари чоп этила бошлаган. Сўнгра ўн йил мобайнида (1960–1970) юқоридаги нашрларнинг чет эллардаги мухбири (Франция, Испания, Герма-

ния, Куба, Япония, АҚШ, Лотин Америкаси) вазифаларида ишлаган. Унинг журналистик фаолияти воқеа-ҳодисалару саргузаштларга тўла эди. Хусусан, у Тайгада йўлбарс овловчилар билан ҳам, Қутб станциясида ҳам, БАМ курилишида ҳам бўлган, доимо муҳим воқеалар марказида – Афғонистон, Франко Испанияси, Чили, Куба, Парагвайда интиқомдан яшириб юрган гитлерчиларни ва Сицилия мафияси етакчиларини излашда, Вьетнам ва Лаос партизанларининг жанговар операцияларида иштирок этган.

Семёнов архив билан жуда синчков ишларди. Қуйидаги иқтибосни бежиз унга нисбатан беришмайди.

«Ким ўтмишни назорат қилса – ҳозирги даврда чалкашмайди, келажакда адашиб қолмайди». У, Владимир Захаровнинг ҳикоя қилишича, бир куни ҳатто Гитлер рейхсканцеляриясининг телефон рақамини, Гиммлер ва Геббельанинг тўғридан-тўғри телефон рақамларини ҳам топган, Геббельсга қўнғироқ қилган, лекин: «Герр Геббельс кетди, эртага қўнғироқ қилинг», – деган жавобни эшитган.

Юлиан Семёнов 1989 йилда таъсис этган «Совершенно секретно» («Мутлақо махфий») газетаси совет даври журналистикаси тарихида биринчи мустақил, нодавлат оммавий ахборот воситасидир. Ўзига хос амбицияга эга бу шахс етарлидан ортиқ шон-шуҳрати, 12 миллион ададли бестселлерлари туфайли моддий фаровонликка эришган бўлса-да, ҳеч қачон эришилган нуқтада тўхтаб турган эмас, доим яратиш, кашф этиш иштиёқида ёнар эди. Қизи Ольга Семёнова интервьюларидан бирида айтган

эди: «Юлиан Семёнов ҳеч қачон моддият тарафдори эмасди ва у Россияда биринчилардан бўлиб хайрия фаолияти билан шуғулланган... У ўзи асос солган «Совершенно секретно» газетасидан рамзий маош – йилига 1 рубль олган».

Семёнов совет даврий нашрида «журналист суриштируви»нинг пионерларидан бири бўлган. Жумладан, 1974 йилда у Мадридда бунгача журналистлар билан учрашишни қатъий рад этган нацист жиноятчи ва Гитлернинг суюкли шахсларидан бири Отто Скорценидан интервью олган, «Литературная газета»нинг Германиядаги мухбири вазифасида ишлаётиб, собиқ рейхсминистр Альберт Шпеер ва ССнинг раҳбарларидан бири Карл Вольф билан интервью уюштирган.

Улар билан бу суҳбатлар, шунингдек, Иккинчи жаҳон уруши даврида СССРдан чет элга олиб кетилган «Янтарная комната» («Каҳрабона») ва бошқа маданий бойликларни излаш тарихига оид мақолалар 1983 йилда чоп этилган «Лицом к лицу» («Юзма-юз») ҳужжатли қиссасидан жой олган. Юлиан Семёнов 1989 йил 22 ноябрда «Московская правда» газетасига берган интервьюсида шундай деган эди:

«Инсон учун энг қимматли бўлган эркинликка эга бўлиш – қайта қуришнинг моҳияти ва қадамлари ўртасидаги қарама-қаршилик билан кузатиладики, ҳайратланмай илож йўқ... шундай таассурот пайдо бўладики, гўё яна «кучли қўл»...га эга бўлиш хоҳиши пишиб етилаётганга ўхшайди. Яккаҳокимлик «буюклар, улуғлар»ни кўкка кўтариш ҳалокатга олиб келади. Буни биз ўз тажрибамизда ҳис этиб кўрдик».

Шу тариқа адиб Ю.Семёнов разведкачилар ҳақидаги қатор қиссалари асосига журналистик фаолияти орқали кўрган-кечирган далил ва ҳодисаларни хом ашё қилиб олганки, асарларининг муваффақиятини таъминлаган асосий омил айнан мана шу далиллардан иборат ҳаёт ҳақиқатларидир. Хусусан, «Майор Вихрь» (1967), «Пароль не нужен» («Парол керакмас», 1968) қиссалари шулар жумласидан бўлиб, муаллиф бу асарларида расмий тарихга кирмаган ўзи кўрган-билган тарихий далил-ҳодисаларни бадийлаштиради. «Бриллианты для диктатуры пролетариата» романи эса СССРдан бадий қимматга эга буюмларни чет элга олиб кетиш ва сотишга бағишланган бўлиб, бу асарнинг прототипларидан (ҳаётдаги асл қаҳрамон) бири ёзувчининг ўз отаси бўлган эди.

Адиб асарлари муваффақиятининг яна бир сири – Семёнов умр бўйи турли газеталарга сиёсий шарҳлар ёзган, унинг асарлари ҳаммавақт тарашланган, «сўзлар жимжимаси»нинг камлиги – минималлиги билан бошқаларнинг асарларидан ажралиб туради ва репортажга ўхшайди.

Семёнов Германияда мухбир вазифасида юрганида у ерда яшаётган кўп ватандошлари билан ҳам учрашади. Барон А.Фальц-Фейн билан бир неча суҳбатдан сўнг «Аукцион» қиссасини эълон қилади, унда қатор санъат асарлари СССРга қайтарилгани ҳақида ҳикоя қилинади. Ёзувчи, одатда, бадий тўқима сюжетни қуришга реал воқеликларни асос қилиб олади. Бу каби асарларида бош қаҳрамон кўпинча журналист бўлиб, у воқеа-ҳодисаларда иштирок этади ва уларни шарҳлайди. Бунда Семё-

нов аксарият ҳолларда газета репортажларидан ташқарида қолган воқеа-ҳодисалар ҳақида сўз юритади. «Пресс-центр» романида («Матбуот маркази») журналистнинг офир меҳнати ва масъулияти тўғрисида ҳикоя қилади. Унинг сюжетига – қайсар, адолатпарвар журналистни йўқотишдек аниқ тарих асос қилиб олинган.

1990 йилда рўй берган инсультдан кейин у иш столига қайтиб ўтиролмади. 1993 йил 15 сентябрда Москвада вафот этди. Гарчи у аниқ хасталик оқибатида ҳаётдан кўз юмган бўлса-да, қизи ва бир неча замондош ҳамкасб дўстлари унинг ўз ажали билан ўлганига шубҳа билдиришади. Шубҳа, холос...

Даврнинг ғалати эканлигини шундан ҳам англаш мумкинки, «Баҳорнинг ўн етти лаҳзаси» фильми чиққач, унинг ижодкорлари (режиссёр, оператор, асосий актёрлар ва бошқалар) Давлат мукофотини олишади. Тақдирланганлар рўйхатида йўқ ягона одам Штирлицни яратган ва фильмнинг сценарий муаллифи Юлиан Семёнов эди. Ёзувчи карахт ҳолатга тушган ўшанда...

Маълумки, бу қисса ва фильмга ҳам, юқоридан кўп таъкидлаганимиздек аниқ факт – махфий айғоқчи полковник Максим Исаевнинг фаолияти асос қилиб олинган. Эсласангиз, асар сўнгида шундай жумла бор: «полковник Максим Исаев Берлинга қайтпти. Ишлаш учун кетяпти!..»

Штирлиц – разведкачи полковник Максим Исаев билан ёзувчи Юлиан Семёнов бир кунда – 8 октябрда туғилган эканлар: Ю.Семёнов 1931 йилда, унинг қаҳрамони – 1900 йилда.

Демак, «Баҳорнинг ўн етти лаҳзаси» қиссаси муваффақиятини таъминлаган асосий омиллардан бири – журналист-адибнинг мақола ва репортажларига сифмаган воқеа-ҳодисалар – ҳаёт ҳақиқатларидир. Ёзувчининг ўзи тан олишича, бу қисса иқтидорли режиссёр Т.Лиознованинг таланти-ю маҳорати ўлароқ оламшумул шов-шувли фильмга айланиб, ёзувчига фавқуллодда шуҳрат олиб келди.

Ўзбекчасига айтсак, зуваласи пишиқ хамир маҳоратли новвойнинг қўлида хуштаъм ва гўзал маънавий егуликка айланиб, миллионларни баҳраманд этди, этмоқда...

**Ҳабибулла ОЛИМЖОНОВ,
Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси аъзоси,
журналист-ҳуқуқшунос**

Отам хотирасига бағишлайман.

«КИМ АСЛИДА КИМ?»

1

Штирлиц бирпас ҳайрон бўлиб қолди: шу мавсумда боғда булбул сайрарди. Ҳаво совуқ, осмон кўкимтир, теварак-атроф баҳор келишидан дарак бериб, нозик акварелни эслатиб турса-да, ерни қалин қор босиб ётарди. Унда ҳали тунда эрийдиган қорга хос ним кўкиш ранг йўқ эди.

Кекса дарахтларнинг йўғон танаси қорайиб турарди; боғдан янгигина музлатилган балиқ иси келарди. Ҳар кўкламдаги каби арчаю тоғ теракларнинг чириган хазонлари ифори ҳали сезилмаса-да, сукунат босган қоп-қора боғда булбул дам чертиб-чертиб, дам чуриллаб – минг бир оҳангда хониш қиларди.

Штирлиц бувасини хотирлади. Серсоқол, бароқ қош чол қушлар билан тиллашарди. У читтакларни алдаб чақирарди-да, сўнг дарахт тагида ўтириб, узоқ вақт митти қанотли жонзотлардан нигоҳини узмасди. Бундай кезларда қариянинг кўзлари ўзи парвона бўлаётган қушларники каби жавдирар, табиатнинг ажиб мўъжизалари ҳам ундан мутлақо ҳадиксирмасди.

– Чур-чур-чур-р-р! – қушчаларга тақлид қилиб ҳуштак чаларди бобо.

Читтаклар эса бетиним сайраб, унинг овозига ишонч билан жавоб қайтаришарди.

Қуёш ботди, қора дарахтларнинг танаси оппоқ қор устига бир текисда гунафшаранг соя ташлади.

«Бечора, совукда қотиб қолмасайди, – ўйларди Штирлиц, шинелига яхшилаб ўраниб, уйга қайтаркан. – Унга ёрдам ҳам бера олмайсан: булбул зоти борки, одамларга ишонмайди».

Штирлиц соатига қаради: роппа-роса етти.

«Ҳозир келади, – ўйлади Штирлиц. – У доим вақтида келарди. Ҳеч ким кўрмаслиги учун станциядан ўрмон орқали ўтиб келишини ўзим тайинлаган эдим унга. Ҳечқиси йўқ. Кутиб тураман. Бу ер гўзал жой, кутиш ҳам гашт...» Бу жосусни Штирлиц доимо шу ерда, кўл бўйидаги уйда қабул қиларди. Бу яширин уй жуда қулай, теварак-атроф тинч, одамлар кўзидан пана, қуюқ эманзорда жойлашган. У СС обергруппенфюрери Полни бомбардимон пайтида ҳалок бўлган «Опера» раққосаларининг болалари ихтиёридаги бу дала ҳовлини сотиб олиш учун пул ажратишга кўндираман деб уч ой овора бўлди. Бола фақирлар жуда баланддан келдилар. СС ва СД хўжалик сиёсатига жавобгар бўлган Поль Штирлиц таклифини рад қилаверди. «Ақлингизни едингизми, – деган эди у, – кичикроқ бир уйни ижарага олинг. Бунчалик зеб-зийнатга интилиш нимаси? Биз пулни бўлар-бўлмасга исроф қила олмаймиз! Шундай қилсак, бутун уруш офирлигини зиммасига ортган миллатга нисбатан хоинлик қилган бўламиз».

Штирлиц бу ерга ўз бошлиғи – хавфсизлик хизматининг сиёсий махфий кузатув хизмати бошлиғи, ўттиз тўрт ёшли СС бригаденфюрери Вальтер Шелленбергни олиб келишга мажбур бўлди. Гўзалликнинг қадрига етадиган, жуда идрокли ва оқил одам бўлган Шелленберг жиддий айфоқчилар билан суҳбат қилиш учун бундан яхшироқ жойни топиш қийин эканлигини дарҳол фаҳмлади. Дала ҳовли қалбаки шахслар номига сотиб олинди ва Робер Лей номидаги халқ кимё корхонасининг бош муҳандиси Бользен деган киши ихтиёрига ўтди. У катта маош ва яхши овқат эвазига қоровул ёллади. Ана шу Бользен деган кимса СС штандартенфюрери фон Штирлицнинг ўзи эди.

...Дастурхон тузаб бўлгач, Штирлиц қабул қилгични қўйди. Лондон хушчақчақ бир кунни эшиттирарди. Америкалик Глэн Миллер оркестри «Қуёшли водий серенадаси» фильмидан мусиқа асарини ижро этарди. Бу фильм Гиммлерга маъқул тушиб, Швециядан унинг бир нусхаси сотиб олинган эди. Шундан бери бу тасмани Шаҳзода Альбрехтштрассе ертўласида, айниқса, маҳбусларни сўроқ қилиш мумкин бўлмаган тунги бомбардимон пайтларида тез-тез томоша қилиб турардилар.

Штирлиц қўнғироқ чалиб, қоровулни чақирди ва у келгач, деди:

– Бугун сиз шаҳарга, бола-чақаларингиз олдига боришингиз мумкин. Эртага эрталаб соат олтига етиб келинг, агар мен ҳали жўнаб кетмаган бўлсам, аччиқ, иложи бориचा аччиқ қаҳва дамлаб берасиз...

«ЮСТАС – АЛЕКСГА.

Берлиндан.

Февраль ойида Шарқий фронтдаги қўшинларнинг сон ва жанговар гуруҳлари тўғрисида маълумот.

1. «Курландия» қўшинлари гуруҳи – 20 та қўшилма сони – 232 минг киши

жанговар таркиб – 110 минг киши

2. «Шимол» қўшинлари гуруҳи – 28 та қўшилма сони – 384 минг киши

жанговар таркиб – 141 минг киши

3. «Висла» – 37 қўшилма

сони – 527 минг киши

жанговар таркиб – 141 минг киши

4. «Марказ» қўшинлари гуруҳи – 43 қўшилма сони – 413 минг киши

жанговар таркиб – 191 минг киши

5. «Жануб» – 35 қўшилма

сони – 449 минг киши

жанговар таркиб – 143 минг киши

Умумий сони – 865 минг киши

Умумий жанговар таркиб – 2 миллион 5 минг киши

Манбаи – захира қўшин подполковниги,

ЮСТАС»

«ШВАРЦ – АЛЕКСГА

Венадан

Мазмуни – 1.2.1945 йилга келиб захира қўшинининг сони

а) захира таркиби, тарбияланувчилар ҳам қўшилганда – 546 минг киши

б) ўқув-ҳарбий қисмларининг доимий таркиби – 147 минг киши

в) ҳарбий мактаблар ва курслардаги курсантлар – 113 минг киши

г) госпиталларда даволанаётганлар – 650 минг киши

д) ландвер қисмлар – 205 минг киши

е) гарнизон қисмлар – 18 минг 500 киши

ж) бошқа хизмат ва ҳарбий қисмлар – 143 минг киши

з) ҳисобга олинмаган шахсий таркиб – 310 минг киши

Жами – 2 миллион 132 минг 800 киши

Манбаи – Қўшилмалар бирлашган қўмондонлиги стенографи ШВАРЦ»

«ГРЕТТА – АЛЕКСГА

Олинган ҳужжатлардан шундай хулоса чиқариш мумкинки, 1945 йил январида Германия саноати:

Ўқ-дориларни – 1941 йилдагига қараганда уч марта кўп; қурол-аслаҳаларни – 1941 йилдагига қараганда икки марта кўп; танкларни – 1941 йилдагига қараганда етти марта кўп; самолётлар – 1941 йилдагига нисбатан уч марта кўп; кемаларни – 1941 йилдагига нисбатан бир ярим барабар кўп ишлаб чиқарган.

Манбаи – режалаштириш масалалари бўйича рейхсканцлер Шпеер ёрдамчисининг котиби.

ГРЕТТА»

«ЗИГФРИД – АЛЕКСГА

Копенгагендан

Кеча Испания байроғи остидаги яхтага юқори унвонли икки СД зобити ўтирди. «Мовий осмон» деб аталган яхта Стокгольмга йўл олди. СД зобитлари қўлида муҳандис-гидрологлар ҳужжати бор. Уларни полиция бошлиғи Шиллебург кузатиб қолди.

Манбаи – порт карантин хизмати

ЗИГФРИД»

«АНЖЕЛА – АЛЕКСГА.

Мюнхендан.

РХСА маҳаллий бўлимига юқори мансабли СС зобитлари ўз машиналарида келиб туришадди. Бу ерда улар бошқа машиналарга, кўпинча француз ва америка автомобилларига ўтириб, Швейцарияга жўнайдилар. Кеча кун бўйи бешта ана шундай машина Швейцарияга жўнаб кетди.

Манбаи – чегара ҳудуди автомобилларига техник хизмат кўрсатувчи уста АНЖЕЛА».

«ТОМАС – АЛЕКСГА.

Лейпцигдан.

Банк ҳар кун и савдо учун Испания банкларига – уларнинг аниқ номини ҳали билолганимизча йўқ – каттагина суммада пул жўнатмоқда. Партиянинг оддий аъзолари ёки уларнинг хотинлари 100 000 маркадан то 400 000 маркагача пул топширмоқдалар. Аниқланган маълумотларга қараганда, бу пуллар уларники бўлиши мумкин эмас.

*Манбаи – банк газначиси
ТОМАС».*

Совет айғоқчисининг раҳбари – Алексга етиб келган бу маълумотларнинг ҳаммаси иложи борича синчиклаб қайтадан текширилди. Қайта текшириш натижасида олинган хабарларнинг тўғри эканлигини исботлади. Шундан сўнг улар танишиб чиқиш учун ДМҚ¹ аъзоларига жўнатилди.

Махфий кузатув хизмати раҳбари яқин кунлар ичида ғоятда мураккаб топшириқ олишини тўғри тахмин қилган эди, чунки жуда қизиқ, хийла чалкаш, кўп жиҳатлари ноаниқ бир манзара рўй бераётган эди.

---

¹ Давлат Мудофаа қўмитаси.

– Ҳар эҳтимолга қарши, – деди у ўз котибига, – радио билан боғланинг. Улар Юстас учун махсус эшиттириш тайёрласинлар. Аниқ ҳеч нима дейилмасин – топшириқни кутсин. Негадир мен топшириқни у бажарса керак деган ишончдаман. Ҳа, фақат угина бажара олади ва бу унга берилган энг сўнгги топшириқ бўлса керак деган умиддаман.

...1945 йилнинг январида руслар Краковга кириб борган ва жуда синчиклаб миналаштирилган шаҳарни омон сақлаб қолганларидан кейин, Кальтенбруннер ана шу қасд олиш ҳужжати бўйича қилинадиган ишларни амалга оширишга жавобгар гестапо шарқий бошқармасининг гефи Крюгерни ҳузурига олиб келишларини буюрди.

Кальтенбруннер генералнинг салобатли юзига тикилганча узоқ вақт индамай турди, кейин аста сўради:

– Ўзингизни оқловчи – фюрерни ишонтира оладиган бирорта объектив далилингиз борми?

Бесўнақай, аммо кўринишидан очиқ кўнгилли Крюгер бундай саволни кутган ва унга жавоб ҳам тайёрлаб қўйганди. Аммо у бир тўда ҳис-туйғуларни изҳор этишга мажбур бўлди: СС ва партиядаги ўн беш йиллик хизмати давомида актёрлик санъатини ҳам эгаллаб олганди. Ўзини бутунлай оқлаш мумкин бўлмаганидек, саволга ҳам дарҳол жавоб қайтариш керак эмаслигини Крюгер яхши биларди. У юриш-туришида ҳар вақт ва ҳар ерда бир чизиқдан чиқмасди, ҳатто уйида ҳам бутунлай бошқа одам бўлиб қолишини англади. У яна бир нарсани сизди: баъзан тунда уйғониб кетиб, кўзи юмуқлигича сукунатга қулоқ солиб

408022

ётарди: назарида ана шу қоронғи хонада ҳам кимдир совуққонлик ва вазминлик билан муттасил кузатиб тургандек туюларди. Авваллари баъзан хотини билан суҳбатлашарди, суҳбатлашганда ҳам тунда, пичирлашиб гаплашарди, лекин махсус техника ривож топиши билан – Крюгер эса бундай техниканинг муваффақиятларини бошқалардан кўпроқ биларди – баъзан хаёлига келадиган фикрларни бутунлай гапирмайдиган бўлди, ҳатто хотини билан ўрмонда сайр қилиб юрганида ҳам индамасди ёки майда-чуйдалар ҳақида гапирарди, чунки марказда бир чақирим ёки ундан ҳам наридаги гапларни ёзиб олувчи аппарат ихтиро қилинганга ўхшарди, назарида.

Шундай қилиб, у аста-секин ўзгара борди. Аввалги Крюгер бутунлай ғойиб бўлиб, унинг ўрнига ҳаммага таниш ва ташқи кўриниши мутлақо ўзгармаган киши қиёфасида ҳеч кимга таниш бўлмаган, ҳақиқатни айтиш у ёқда турсин, ҳатто ўйлашга ҳам журъат этолмайдиган янги киши пайдо бўлганди.

– Йўқ, – жавоб қайтарди Крюгер, қошини чимириб, ичдан жўшиб келган хўрсинишини аранг босиб, – ўзимни оқлашга етарли далил йўқ... Бўлиши ҳам мумкин эмас. Мен – аскарман, уруш урушлигича қолади, мен ўзимга енгиллик берилишини кутмайман.

У ўз ролини аниқ ижро этарди. У бир нарсани яхши биларди – ўзига нисбатан қанчалик бераҳм бўлса, Кальтенбруннер қўлидаги қуроол шунчалик ўтмаслашади. Ов итини қуённинг қочиши қутуртиради-да, ахир. Агар қуён қочмай, оёғини кўтариб ётиб олса, итлар нима қилишини Крюгер билмасди, албатта. аммо

ССдаги муносабатларни аниқ биларди. У ўзини ўзи қанчалик қораласа, қаршилик кўрсатмай, айбни зиммасига олса, Кальтенбруннер (ёки унинг ўрнида кимки бўлмасин) шунчалик юмшайди.

– Хотинчалиш бўлманг, – деди Кальтенбруннер тамаки тутатар экан, шунда Крюгер ўз хатти-ҳаракати бутунлай тўғрилигини тушунди: у ўзига ўзи қойил қолди. – Муваффақиятсизлик яна такрорланмаслиги учун ҳаммасини ўйлаб кўриш лозим.

– Обергруппенфюрер, айбим чексизлигини тушунаман. Лекин штандартенфюрер Штирлицни тинглаб кўришингизни истардим. У бизнинг операциямиздан тўла хабардор бўлиб, ҳаммаси астойдил ва синчиклаб тайёрланганлигига гувоҳлик бериши мумкин, – деди Крюгер.

– Штирлицнинг операцияга қандай алоқаси бор эди? – деди Кальтенбруннер елкасини қисиб. – У кузатувдан, Краковда бошқа масалалар билан шуғулланган бўлса.

– Унинг Краковда йўқолган ФАУ билан шуғулланишини билардим, аммо қайтиб келгач, рейхсфюрерга ёки сизга ишни қандай бажарганимиз ҳақида ахборот берар деган умидда, операциямизнинг икир-чикирларигача таништиришни ўз бурчим деб билдим. Мен сиздан кўшимча кўрсатмалар кутдим, лекин ҳеч нима олмадим.

– Бу операция билан танишиши лозим бўлган кишилар рўйхатида Штирлиц бормиди?

– Билмадим.

Кальтенбруннер котибинини чақириб, унга деди:

– Марҳамат қилиб, олтинчи бошқармадан Штирлиц «Шварцфайер» операциясини амал-

AMMAD AL-FARG'ONiy NOMIDAGI

FARG'ONIA VILOYATI

SHARHAT MINTIQLASH VA TAYYIN

га оширувчилар рўйхатига киритилган эканми ёки йўқми, шунга билиб келинг.

Котиб чиқиб кетгач, Штирлицни жуда барвақт зарбага рўпара қилаётганини тушуниб, Крюгер орқага чекинди.

– Ҳамма айб менинг ўзимда, – сўзини давом эттирди у бошини эгиб. – Мабодо, Штирлицни жазолайдиган бўлсангиз, мен қаттиқ изтиробда қоламан: у содиқ курашчи сифатида ҳурматга сазовор. Мени оқлаш мумкин эмас, мен ўз айбимни фақат жанг майдонида қон билан ювишим мумкин.

– Бу ерда душманларга қарши ким курашади?! Менми?! Бир ўзим-а?! Ватан ва фюрер учун фронтда ҳалок бўлишдан осон нарса йўқ! Бу ерда, бомбалар остида яшаб, бадбахтлар уруғини қуритиш мушкулроқ! Бу ерда фақат жасорат эмас, ақл ҳам керак! Ўткир ақл керак, Крюгер!

Крюгер фронтга жўнатилмаслигини дарҳол фаҳмлади. Фронтга жўнатилишдан даҳшатлироқ жазо йўқ. Рус ўқлари ёғилиб тургани учун эмас – фронтда у командирлик лавозимида бўлади, балки бошқа сабаблар туфайли даҳшатли: қўшин зобитлари СДнинг собиқ ходимларини қанчалик ёқтирмаслигини жуда яхши билади. Улар СД ходимларини партия суди ёки ҳарбий трибуналга рўпара қилиш учун баҳона излардилар – ана унда раҳм-шафқат кутиш амри маҳол, фронт қонунлари – ўлим қонунларидир...

Котиб эшикни астагина очиб, бир неча юпқа ҳужжатлар жилдини Кальтенбруннер столи устига қўйди. Кальтенбруннер ҳужжатларни варақлаб, ҳайрон бўлгандек «ҳм-ҳм» деб қўйди, кейин:

– Раҳмат. Энди Штирлиц Краковдан қайтиб келгач, раҳбарлар ҳузурига кирганми, борди-ю, кирган бўлса, кимнинг ҳузурига, марҳамат қилиб шуни аниқланг. Суҳбат пайтида у қандай масалалар устида тўхтаганлигини ҳам билинг.

– Мен ҳар эҳтимолга қарши аниқладим буни, – жавоб берди котиб. – Йўқ, Штирлиц қайтиб келиши биланоқ Москва учун ишлаётган хабар етказувчини аниқлашга киришиб кетган...

Краковда абвер полковниги Бергминг ўзини фронтга жўнатишни сўраб генерал Нойбут билан қилган суҳбатни яширинча эшитгани Крюгернинг ёдига тушди. У худди ўшани такрорламоқчи бўлди: Кальтенбруннер ҳамма шафқатсиз кишилар сингари ғоятда таъсирчан одам-ку, деган фикр йилт этиб ўтди хаёлидан.

– Обергруппенфюрер, ҳарқалай мени фронтга юборишни сўрайман сиздан.

– Хотинчалиш бўлманг, ўтиринг, – деди Кальтенбруннер. – Бугун дам олишингиз мумкин, эртага эса операция ҳақида ҳаммасини батафсил ёзиб берасиз. Кейин сизни қаерга юборишни ўйлаб кўрамиз... Одам кам, иш эса кўп, Крюгер. Ҳа, иш ниҳоятда кўп...

Крюгер кетгач, Кальтенбруннер котибни чақириб, шундай деди:

– Штирлицга тегишли кейинги икки-уч йил ичидаги ҳамма маълумотларни тўплаб беринг, аммо Шелленберг билмасин буни. Ваҳима кўтарилмасин: Штирлиц қимматли ходим ва жасур одам, унинг устидан шубҳа туғилмасин. Бу шунчаки ўртоқларча ўзаро текшириш, холос. Ҳа, айтгандек, Крюгер ҳақида буйруқ тай-

ёрланг: биз уни Прага гестапоси² бошлиғининг ўринбосари қилиб жўнатамиз – у ер иш қайнаган жой...

* * *

– Сиз қандай фикрдасиз, пастор³, инсонда инсонийлик хусусияти кўпми ёки ҳайвонийлик хусусиятими?

– Ўйлайманки, инсонда униси ҳам, буниси ҳам баб-баравар.

– Бундай бўлиши мумкин эмас.

– Фақат шундай бўлиши мумкин.

– Йўқ, бундай эмас.

– Акс ҳолда бу хусусиятлардан бири аллақачон устун чиққан бўларди.

– Руҳий дунёни иккиламчи ҳисоблаб, пасткашликни далил қилиб олгансизлар деб бизга таъна қиласиз. Руҳий дунё ҳақиқатан ҳам иккиламчидир. Руҳий дунё моддий хамиртурушдан ўсиб чиқади.

– Хўш, ўша хамиртурушингиз нима?

– Шуҳратпарастлик. Уни сиз фаҳш деб атайсиз, мен эса уни хотинлар билан ётиш ва уларни севишдан иборат соғлом истак деб атайман. Бу – ўз ишингизда биринчи бўлишга қаратилган соғлом интилиш. Бундай интилишсиз инсониятнинг бутун тараққиёти тўхтаб қолган бўлар эди. Инсоният тараққиётини тўхтатиш учун черков озмунча куч сарфламади. Черковнинг қайси даври ҳақида гапираётганимни тушунаётган бўлсангиз керак?

---

² Фашистлар Германиясининг яширин сиёсий давлат полицияси.

³ Дунёнинг...

– Ҳа, ҳа, албатта, биламан у даврни. Жуда яхши биламан у даврни, аммо яна бошқа нарсани ҳам биламан. Сизнинг инсонга нисбатан муносабатингиз билан инсонга нисбатан фюрер тарғиб қилаётган муносабат ўртасида фарқ йўқлигини ҳам кўрмоқдаман.

– Шундайми?

– Шундай. У инсонга иззат-нафсини қондирмоқчи бўлган шайтон деб қарайди. Соғлом, кучли, ўзи учун ҳаёт маконини босиб олишни истаган шайтон деб қарайди.

– Сиз қанчалик ноҳақлигингизни тасаввур қилмаётгандирсиз, чунки фюрер ҳар бир немисга оддий шайтон эмас, балки малла соч шайтон деб қарайди.

– Сиз эса умуман ҳар бир инсонни шайтон ҳисоблайсиз.

– Мен инсон нимадан пайдо бўлган бўлса, ўша деб ҳисоблайман. Инсон эса маймундан келиб чиққан. Маймун эса асл моҳияти билан ҳайвондир.

– Бу масалада сиз билан келишолмаймиз. Сиз инсоннинг маймундан келиб чиққанлигига ишонасиз; аммо бу жониворнинг қайси туридан келиб чиққанлигини кўрмагансиз ва ўша маймун сизнинг қулоғингизга бу хусусда ҳеч нима деб пичирлаган эмас. Буни ўзингиз сезиб-пайқаб турган эмассиз ва бундай қилолмайсиз ҳам. Ҳа, сиз бунга ишонасиз, чунки бу ишонч сизнинг маънавий дунёингизга мос.

– Ҳўш, инсонни мен яратдим, деб худо қулоғингизга пичирлаган эдимми?

– Албатта, менга ҳеч ким ҳеч нима деган эмас, инчунун, худо борлигини сизга исбот қилолмайман ҳам. Буни исбот қилиб бўлмайди,

бунга фақат ишониш мумкин. Сиз маймунга ишонсангиз, мен худога ишонаман. Сиз маймунга ишонасиз, чунки бу ишонч сизнинг маънавий дунёнгизга мос, мен эса худога ишонаман, зеро, бу менинг маънавий дунёмга мос.

– Шу жойда сиз қартани бошқача чийладингиз. Мен маймунга ишонмайман. Мен инсонга ишонаман.

– Маймундан келиб чиққан инсонга денг. Сиз инсон қиёфасидаги маймунга ишонасиз, мен эса инсон вужудидаги худога ишонаман.

– Худо ҳар бир инсонда мавжуд деб ўйлайсизми?

– Албатта.

– Фюрер вужудида ҳамми? Геринг, Гиммлерда-чи?

– Сиз мушкул савол бердингиз. Биз сиз билан инсон табиати ҳақида суҳбат қиляпмиз. Албатта, бу ярамасларнинг ҳар бири вужудида гуноҳга ботган пари изини топиш мумкин. Лекин, афсуски, уларнинг табиати шафқатсизлик, нафс, бўҳтон, аблаҳлик, зўравонлик қонунларига шунчалик бўйсуниб кетганки, амалда инсонийликдан асар ҳам қолмаган. Аммо мен дунёга келган инсон албатта маймун авлоди бўлишдек тавқи лаънатга дучор эканлигига ишонмайман.

– Нега маймун авлоди бўлиш тавқи лаънат экан?

– Мен ўз тилимда гапираётирман.

– Бинобарин, маймунларни йўқ қилиш ҳақида илоҳий қонун чиқариш керак экан-да?

– Йўқ, ҳожати бўлмаса керак.

– Сиз доим илоҳий баҳоналар топиб, мени қийнаган масалаларга жавоб беришдан куту-

либ қолмоқдасиз. Сиз «ҳа» ёки «йўқ» деб жавоб бермаётирсиз, имон қидирган ҳар бир киши эса аниқликни яхши кўради, бинобарин, у «ҳа» ёки «йўқ» деб жавоб беришни афзал биледи. Сизда «ҳа» деган сўзнинг «ҳа, йўқ», «йўф-э», «ундай бўлмаса керак» каби ва бошқа фразеологик кўринишлари мавжуд. Шу сабабли мен сизнинг усулингиздан эмас, балки кўпроқ амалиётингиздан чўчиб қолдим.

– Сизга менинг амалиётим ёқмас экан. Тушунарли... Шунга қарамай, сиз амалда концлагердан менинг олдимга қочиб келгансиз-ку. Хўш, буни қандай бир-бирига боғлаш мумкин?

– Бу сизнинг, ҳар бир кишида илоҳийлик ва маймунлик хусусиятлари мавжуд деган фикрингизни яна бир марта исбот қилади, холос. Агар менда фақат илоҳийлик хусусиятлари мавжуд бўлганда, мен сизга мурожаат қилмаган бўлар эдим. Унда қочмас эдим, жаллодлар қўлида ўлиб кетаверардим, уларда инсонийлик ҳиссини уйғотиш учун бир чаккага урсалар, иккинчисини ҳам тутиб турардим. Борди-ю, сиз уларнинг қўлига тушиб қолгудек бўлсангиз, иккинчи чаккангизни тутиб турардингизми ёки муштдан ўзингизни олиб қочардингизми?

– Иккинчи чаккани тутиб туриш деганингиз нима ўзи? Сиз яна рамзий ривоятни немисларнинг мавжуд давлат машинасига кўчираётирсиз. Ривоятда чаккани тутиб бериш бошқа гап. Юқорида айтганимдек, бу ривоят инсон орномусининг ифодасидир. Аммо иккинчи чаккангни тутасанми ё йўқми деб суриштириб-нетиб ўтирмай иш кўрадиган машина остига тушиб қолиш – бошқа гап мутлақо... Меъёр жиҳатдан, ўз ғояси моҳияти билан орномуси бўлмаган

машина остига тушиб қолиш деган гап бу... Инчунун, машинага, йўлда ётган тошга ёки олдингизни тўсиб турган деворга жондорга қилган муомалани қилмайсиз, албатта.

– Пастор, маъзур тутасиз, – балки бу нарса сизнинг сирингиздир, аммо фрау Айзенштадтнинг менга айтишича... Эҳтимол, у нотўғри айтгандир-у, шу сабабли сизга бу саволни беришга ҳақим йўқдир... Ҳалиги, сиз бир вақтлар гестапода бўлганмисиз?

– Сизга нима ҳам дейишим мумкин? Ҳа, у ерда бўлганман...

– Тушунарли. Бу масала сиз учун кўнгилсиз бўлганлиги сабабли у ҳақда гапирмоқчи эмасиз. Аммо, пастор, сизнингча, уруш тамом бўлгач, қавмингиз сизга ишонмай қўймасмикин?

– Гестапода ўтирганлар озмунчами?

– Пасторни гестаподан қайтиб чиқмаган маҳбуслар камераларига айроқчи сифатида киритганлар деган миш-мишни қавмларингизга етказишса-чи? Сизга ўхшаб гестаподан қутулиб қолганлар миллиондан битта-иккита-ку... У чоғда қавмингизнинг сизга ишониши қийин бўлса керак... Ҳўш, ана шунда ҳақиқату адолатни кимларга тарғиб қила оласиз?

– Албатта, инсонга шу каби усул билан таъсир этиладиган бўлса, истаган одамни нобуд қилиб юбориш мумкин. Шундай ҳол юз берса, менинг аҳволим танг бўлиши тайин гап.

– Ҳўш, унда нима бўлади?

– Ундами? Рад этиш лозим. Иложи борича рад этаман, қулоқ солгунларича рад этавераман. Қулоқ солмай қўйсалар – тирик мурдага айланди деяверинг. Тирик мурдага дейсизми? Демак, жонли одам бўлиб қолаверар экансиз-да?

- Худога аён у ёғи. Қолсам қолавераман-да.
- Сизнинг динингиз одамнинг ўз жонига қасд қилишига қарши-ку?
- Шунинг учун ҳам мен ўз жонимга қасд қилмайман.
- Тарғиб қилиш имкониятидан маҳрум бўлгач, нима қиласиз?
- Тарғиб қилсам ҳам эътиқод-имонимга содиқ қолавераман.
- Нима сабабдан ўзингиз учун бошқача йўлни, масалан, ҳамма билан бирга меҳнат қилиш йўлини тасаввур қила олмайсиз?
- Сиз «меҳнат қилиш» деб нимани назарда тутасиз?
- Ақалли илм-фан қасрини қурмоқ учун тош ташишни.
- Агар илоҳиёт факультетини битирган киши жамиятга тош ташиш учун керак бўладиган бўлса, сиз билан гаплашиб ўтиришимнинг асло ҳожати йўқ экан. У чоғда, концлагерга қайтиб бориб, крематорийда⁴ қул бўлганим маъқул.
- Мен «борди-ю» деган маънода савол беряпман, холос. Мени сизнинг қандай тахмин қилишингиз – дейиш мумкинки, фикрингизнинг бўлажак мажмуи қизиқтирмоқда.
- Қавмга дин ақидаларини тарғиб қилувчи воизни бекорчи ва муттаҳам деб ўйлайсизми? Бунинг меҳнат деб ҳисобламайсизми? Сизнинг тушунчангизда фақат тош ташиш иш бўлса, менинг фикримча, руҳонийлик меҳнати бошқа истаган меҳнатга тенг бўлибгина қолмай, айни вақтда алоҳида, муҳим меҳнатдир.

---

⁴ Крематорий – кремация (жасадни юқори ҳароратли махсус печда куйдириш) қилинадиган бино ёки печь.

– Мен ўз ихтисосим бўйича журналистман ва ёзган нарсаларим немислар томонидан ҳам, черков томонидан ҳам қораланган.

– Уларни черков оддий бир сабаб учун қоралаганки, сиз инсоннинг ўзини нотўғри талқин этгансиз.

– Мен инсонни талқин қилган эмасман. Мен Бремен ва Гамбург ертўлаларида яшаган ўғри ва фоҳишалар оламини ёритганман. Гитлерчилар давлати уни олий ирққа нисбатан жирканч бўхтон деб атаган бўлса, черков инсонга нисбатан бўхтон деб билди.

– Биз ҳаёт ҳақиқатидан қўрқмаймиз.

– Йўқ, қўрқасиз! Мен шу одамларнинг черковга қатнашга уринганлигини, черков эса уларни кўксидан итарганини кўрсатгандим; уларни қавмлар ҳайдаганлар, пастор эса қавмларга қарши чиқолмасди.

– Албатта, қарши чиқолмасди. Мен сизни ҳақиқат учун қоралаётганим йўқ. Ҳа, ҳа, сизни ҳақиқатни кўрсатганлигингиз учун қоралаётганим йўқ. Инсоннинг истиқболи масаласида фикримиз бир-бирига тўғри келмаяпти.

– Пастор, бераётган жавобларингизга кўра сиз пастор эмас, балки сиёсатчига ўхшаб кетаётганингизни сезмаяпсизми?

– Сиз мендаги ўзингизга маъқул томоннигина пайқаяпсиз. Каминада фақат бир томонни ташкил этувчи сиёсий қиёфани кўрмоқдасиз. Худди шу тариқа логарифм чизғичини мих қоқадиган нарса деб ҳисоблаш мумкин. Тўғри, логарифм чизғичи билан мих қоқиш мумкин, унда маълум ҳажм ва офирлик бор. Аммо бундай қилиш унинг ўнинчи ё йигирманчи функцияси дейиш тўғри бўлиб, аслини олганда, ло-

гарифм чизғичи фақат миҳ қоқишга эмас, балки ҳисоблашга мўлжалланган.

– Пастор, савол берсам, сиз унга жавоб бериш ўрнига вужудимга миҳ қоқяпсиз. Сиз ғоятда усталик билан мени савол берувчидан жавоб қайтарувчига айлантириб юборяпсиз. Сиз мени ҳақиқат изловчидан шаккокка айлантиряпсиз. Хўш, нега сиз жангда иштирок этиб туриб, ундан ташқаридаман дейсиз?

– Буниси тўғри: мен жангдаман, ҳақиқатан ҳам, уруш ичидаман, аммо урушнинг ўзига қарши курашмоқдаман.

– Сиз манфаатпарастлардай баҳслашаркансиз.

– Мен манфаатпараст билан баҳслашяпман.

– Бинобарин, сиз менга қарши ўз қуролим билан курашишингиз мумкин экан-да?

– Мен бунга мажбурман.

– Қулоқ солинг... Қавмингиз манфаатини кўзласангиз, менинг дўстларим билан алоқа боғлашингизни истар эдим. Сизга манзилни бераман. Мен ўз ўртоқларим манзилини сизга ишониб топшираман... Пастор, гуноҳсиз бандаларни сотмасиз деб ўйлайман...

– Яна бошладингизми! Мен сизга айтдим-ку, ахир..

* * *

Штирлиц магнитофон тасмасига ёзилган бу баҳсни тинглаб бўлиши биланоқ ўрнидан туриб, дераза ёнига борди. У кечагина пастордан ёрдам сўраган, ҳозир эса тиржайганча ўз овозига қулоқ солиб, коньяк ичиб, хумор билан чекиб ўтирган кишининг кўзига қарашни истамасди.

– Пасторникида тамаки танқисмиди? – сўради Штирлиц орқасига ўгирилмай.

У бутун деворни эгаллаган катта дераза ёнида туриб, ҳовлида қарғаларнинг нон талашаётганини кузата бошлади: уй қоровули икки ҳисса озиқ-овқат оларди, у қушларни жуда севарди. Штирлицнинг СДдан эканлигини қоровул билмасди ва бу бинонинг савдо корчалонларига қарашли эканлигига ишончи комил эди: бу ерга бирорта аёл келмасди, эркаклар йиғилганда эса, суҳбатлари осойишта ўтар, тўйимли ва лаззатли таомлар тортиларди, кўпроқ америка ичимликлари ичиларди.

– Ҳа, у ерда тамакисиз қийналдим... Чол жуда эзма экан, каминанинг эса тамакисиз жони бўғзига келди...

Бу айфоқчининг исми Клаус эди. Уни икки йил аввал ишга жалб қилганлар. Тўғриси, ўзи келган: собиқ мусаҳҳиҳ асабни қитиқловчи воқеаларнинг гувоҳи бўлишни истарди. У суҳбатдошини ўзининг самимий ва кескин фикрлари билан қуролсизлантириб, жуда устомонлик билан иш кўрарди. Унга иш самарали ва тез битсин учун истаган нарсани гапириш рухсат этилганди. Штирлиц Клаусни кузатаркан, танишган кунларидан бошлаб унинг қанчалик даҳшатли одамлигига борган сари кўпроқ ишонч ҳосил қиларди.

«Балки у касалдир? – бир куни Штирлиц хаёлига шундай фикр келди. – Сотқинлик иштиёқи ҳам ўзига хос касаллик. Шуниси қизиққи: Клаусдек аблаҳ Ломброзонинг⁵ ҳам хаёлига келган эмас – у мен учратган ҳар қандай жиноят-

⁵ Ломброзо Чезаре (1835–1909) – италиялик психиатр ва криминалист.

чилардан ҳам даҳшатлидир, аммо кўринишидан одобли ва ёқимлилигини айтмайсизми...»

Штирлиц столча ёнига қайтди, Клаус қаршисига ўтириб, жилмайиб қўйди.

– Хўш? – сўради у. – Демак, чолнинг алоқа боғлаб беришига ишонасизми?

– Хотиржам бўлинг, бу ҳал қилинган масала. Мен кўпроқ зиёлилар ва руҳонийлар билан ишлашни яхши кўраман. Одамнинг ўзини-ўзи ўлимга маҳкум этаётганини кузатиш жуда маза-да. Баъзан бирортасига: «Тўхта! Аҳмоқ! Қаерга кетяпсан?!» – дегим ҳам келиб қолади.

– Йўқ, бундай қилиш ярамайди, – деди Штирлиц, – оқилона иш бўлмайди.

– Сизда қовурилган балиқ топилмайдими, мабодо? Балиқсиз ўлиб қолай деяпман. Ҳар ҳолда, фосфор-да. Асаб ҳужайраларига зарур...

– Мен сизга энг яхши балиқни тайёрлаб қўяман. Қанақасини маъқул кўрасиз?

– Ёғлироғини яхши кўраман...

– Тушунарли... Қаернинг балиғи бўлсин? Ўзимизникими ёки...

– «Ёки», – кулди Клаус. – Ватанпарварликка зид бўлса ҳам, Америкада ёки Францияда тайёрланган озиқ-овқату ичимликлар таъбимга мос келади...

– Мен сиз учун бир қути чинакам француз сардиналарини тайёрлаб қўяман. Зайтун ёғида зираворлар солиниб қовурилганидан... фиж-фиж фосфор... Айтгандек, мен кеча сиз ҳақдаги маълумотларни кўриб чиқдим...

– Унга бир мартагина кўз қирини ташлаш учун нималар бермасдим...

– Йўқ, унчалик қизиқ эмас... Сиз гапираётганингизда, кулаётганингизда, жигар оғриши-

дан нолиётганингизда – кўпроқ таассурот олади киши, бунинг устига, жуда мураккаб операци-яни амалга оширганингизни эсласа, таассуроти ундан ҳам кучли бўлади... Сизнинг устингизда-ги маълумот материаллар эса зерикарли: рапорт ва чақувлардан иборат. Ҳаммаси аралаш-қура-лаш: сизнинг бошқалар устидан қилган чақув-ларингиз, бошқаларнинг сизнинг устингиздан чақувлари... Йўқ, унча қизиқарли эмас... Бошқа жиҳатдан қизиқ: мен бир нарсани санаб чиқдим, сизнинг рапортларингиз бўйича, ташаббусингиз билан тўқсон етти киши қамоққа олинган экан... Аммо ҳаммаси сиз ҳақингизда лом-мим демаган. Уларни гестапода болаб сўроқ қилишганларига қарамай бирорталари тилга олмаган...

– Нимага гапиряпсиз буларни менга?

– Билмадим... Таҳлил қилишга уриняпман чоғи... Ўз уйдан сизга жой берган кишиларни кейинчалик қамоққа олиб кетганларида изти-роб чекканмисиз ҳеч?

– Ўзингиз нима деб ўйлайсиз?

– Билмадим.

– Ким биледи дейсиз... Мен улар билан як-кама-якка олишувга киришарканман, ўзим-ни дев деб билган бўлсам керак. Мени кураш қизиқтиради... Кейинчалик уларнинг бошига нималар тушиши қизиқтирмайди. Ахир ке-йинчалик ўзимизнинг ҳолимиз нима кечади, ўшанда бошқалар ачинармикан?

– Буниси ҳам тўғри, – қўшилишди Штирлиц.

– Биздан кейин қиёмат-қойим бўлмайдами. Одамларимизни айтмайсизми: қўрқоқ, паст-каш, зиқна, чақимчи кишилар. Ҳар бири, бе-истисно ҳар бири. Қуллар орасида озод бўлиш мумкин эмас... Бу ҳақ гап. Шундай экан, қул-

лар орасида энг озод киши бўлиб юрган яхши эмасми? Мен шу йиллар мобайнида руҳий жиҳатдан батамом озодликка эришдим...

– Қулоқ солинг, ўтган куни кечқурун пасторникига ким келган экан? – деб сўради Штирлиц.

– Ҳеч ким...

– Тўққизга яқин...

– Янглишяпсиз, – жавоб берди Клаус, – ҳар ҳолда, сиз номингиздан ҳеч ким келгани йўқ, у ерда ёлғиз ўзим эдим.

– Балки пастор ҳузурига келгандир... Одамларим юзини кўришолмабди.

– Пасторнинг уйини назорат қилиб турган мидинглар?

– Албатта. Муттасил... Демак, чолнинг сиз учун ишлашига имонингиз комилми?

– Ишлайди. Умуман олганда, мен ўзимни нотик, доҳийдек ҳис этаман. Одамлар менинг иродам, фикрлаш мантиғим олдида бўйин эгадилар...

– Майли. Яшанг, Клаус. Аммо мақтанчоқликда ҳаддан ошиб кетманг. Энди, ишга ўтайлик... Яширин кулбамизда бир неча кун яшаб турасиз... Чунки кейинроқ жиддий бир ишга киришишингиз керак, бу иш менинг соҳамга тааллуқли эмас...

Штирлиц ҳақиқатни айтганди; бугун гестаподаги ҳамкасблари Клаусни бир ҳафтага бериб туришни сўрагандилар: Кёльнда икки рус «пианиночиси» қамоққа олинган эмиш. Улар иш пайтида, радиоаппарат устида қўлга тушганлар. Улардан гап олиш қийин бўлибди, шунинг учун улар ётган камерага тузукроқ одамни киритиш керак экан. Бу ишга Клаусдан устасини топиш қийин. Штирлиц Клаусни топишга ваъда берганди.

– Кулранг жилд ичидан бир варақ қоғоз олинг-да, – деди Штирлиц, – мана буларни ёзинг: «Штандартенфюрер! Мен ғоятда чарчадим. Ҳеч ҳолим қолмади. Мен астойдил ишладим, ортиқ дош беролмайман. Дам олишим керак...»

– Нимага керак бу? – сўради Клаус хатга имзо чекаркан.

– Бир ҳафтача Инсбрукка бориб келсангиз ёмон бўлмас деб ўйлайман, – жавоб берди Штирлиц унга бир даста пулни узатиб. – У ерда казинолар ишлаб турибди ва ёш қизлар илгаригидек чанғи учиб юрибдилар. Шу хат бўлмаса, сизни бир ҳафталик лаззатли кунларга сазовор этолмайман.

– Раҳмат, – деди Клаус, – лекин пулим анчагина...

– Кўп бўлса зарар қилмас. Нима дейсиз, а? Ёки зарарми?

– Йўғ-э, зарари бўлмас, – кўнди Клаус, пулни шимининг орқа чўнтагига соларкан. – Ҳозир сўзакни даволаш анча қиммат эмиш... – шундай деб кулиб юборди у.

– Яна бир эсланг: сизни пасторникида ҳеч ким кўрмадими?

– Эслашнинг ҳожати йўқ – ҳеч ким...

– Мен ўз одамларимизни ҳам назарда тутяпман.

– Умуман, агар одамларингиз чолнинг уйини кузатиб турган бўлсалар, кўрган бўлишлари ҳам мумкин. Лекин ундай эмасдир-ов... Ҳар ҳолда, мен ҳеч кимни учратмадим...

Штирлиц бундан бир ҳафта олдин ҳозир пастор Шлаг яшаётган қишлоқдан маҳбусларни ҳайдаб ўтиш спектаклини уюштириш арафасида Клаусни маҳбуслар сингари кийинтирга-

нини эслади. Ўшанда, бир ҳафта бурун Клауснинг қиёфаси қандайлигини ҳам эслади: унинг кўзларида очиқ кўнгиллик ва жасурлик аломатлари чақнаб турарди. У ўйнаши лозим бўлган роль руҳига киришга улгурганди. Вазият тақозоси билан Штирлиц ҳам у билан бошқача муомала қилганди, чунки машина ўриндиғида, ёнгинасида авлиё бир одам ўтирарди – унинг юзи шунчалар ёқимли, овози шунчалар ғамгин, сўзлари дона-дона эдики, асти қўяверасиз.

– Бу хатни сизнинг янги истиқоматгоҳингизга бораётганимда йўл-йўлакай ташлаб кетамиз, – деди Штирлиц. – Яна бир хат ёзинг, пасторга, яна шубҳаланиб юрмасин. Уни ўзингиз ёзишга уриниб кўринг. Мен сизга халақит бермайман, яна қаҳва дамлаб келаман.

У қайтиб келганда, Клаус кўлида қоғоз тутиб ўтирарди.

– «Софлик ҳаракатни назарда тутди, – кулимсираб ўқий бошлади у, – ишонч замини курашдир. Бутунлай ҳаракат қилмай туриб, софликни тарғиб қилиш – хоинлик: қавмларга ҳам, ўз-ўзига нисбатан ҳам хоинликдир. Инсон нопоклиги учун ўзини ўзи кечириши мумкин, аммо авлодлар – ҳеч вақт кечирмайди. Шу боисдан, қўл қовуштириб ўтирганим учун мен ўзимни кечиролмайман. Ҳаракатсизлик хоинликдан беш баттардир. Мен жўнаб кетдим. Ўзингизни оқланг. худонинг ўзи мададкор бўлсин сизга». Хўш, қалай? Тузукми?

– Қойил. Қани айтинг-чи: ўз ролингизни ўзингиз ўйнаяпсизми?

– Албатта. Мен минг йиллардан бери барҳаётман, чунки у ёхуд бу киши билан ишлар эканман, ўз ролимни ўзим ўйнайман: қаршин-

гизда турган кишини эмас, ўзимга ҳам номаълум бўлган бошқа кишини: кўққисдан намоён бўладиган, чиройли, довюрак, кучли киши ролини ўйнайман...

– Сиз ёзувчилик қилиб кўрганмисиз?

– Йўқ. Агар мен ижод қилолсам сизларга хизмат... – Клаус тўсатдан жим бўлди ва билдирмай Штирлицга назар ташлади.

– Гапираверинг, тентаквой... Орамизда яширадиган гап йўқ-ку. Агар ёзишни билсам сизларга хизмат қилармидим демоқчи эдингиз-а?

– Шунга ўхшаш.

– Шунга ўхшаш эмас, – уни тузатди Штирлиц, – худди шундай демоқчи эдингиз. Ёки йўқми?

– Ҳа, тўғри.

– Яшанг. Менга ёлғон гапиришнинг ҳожати бўлмаса керак? Ҳеч ҳожати йўқ. Олинг, вискини ичинг, жўнаймиз. Қоронғи тушди, ҳадемай учиб келиб қолсалар керак.

– Борадиган уйимиз узокдами?

– Ўрмонда, ўн чақиримча келади. У ер жимжит, эртагача уйқуни олаверасиз...

Машинага ўтиришгач, Штирлиц сўради:

– Собиқ канцлер Брюнинг ҳақида ҳеч нарса демадимми?

– Мен сизга берган ҳисоботда – дарҳол дами ичига тушиб кетди деб ёзганман-ку. Сўраб-суриштираверишдан эса чўчидим...

– Тўғри қилгансиз... Швейцария ҳақида ҳам ҳеч нарса демадимми?

– Лом-мим демади.

– Майли. Бошқа томондан ёндашамиз бўлмаса. Душманга ёрдам беришга кўнибдими – муҳими шу. Оббо, пастор тушмагур-э!

Штирлиц Клаусни нақ чаккасидан отди. У,

фильмларда кўрсатилганидек, нега ва кимнинг номидан ўлдираётганини айтгани ҳам йўқ. Улар иттифоқчилар авиацияси учиб келганида кўл қирғоғида тургандилар. Бу ер кириш тақиқланган ҳудуд эди-ю, лекин қоровуллар назорат қилиш жойи – буни Штирлиц аниқ биларди – икки чақирим нарида жойлашганди. Самолётларнинг товуши остида тўппончанинг овози эшитилмасди. Илгари балиқчилар учун ўрнатилган бетон супачадан Клауснинг тўғри сувга афдарилишини ва супача устида ҳеч қандай қон изи қолмаслигини олдиндан мўлжаллаб отганди у. Аслини олганда эса бунинг аҳамияти йўқ эди: кечалари ёмғир аралаш қор ёғарди, шунинг учун ҳам ҳудуддаги бетон супачада қон бўлиши унчалик хавфли эмасди. Мутлақо хавфли эмасди десак аниқроқ бўлади.

Клауснинг овози чиқмаёқ, худди тошдек сувга афдарилди. Штирлиц Клаус тушган жойга тўппончасини ҳам улоқтириб юборди (асаби дош бермаганлиги сабабли ўзини ўзи ўлдирган деган тахмин замини тайёр эди, хатларни эса Клауснинг ўзи ёзган), кейин қўлқопини ечиб, ўрмон орқали ўз машинаси томон йўл олди. «Ан Дорфгача» қирқ чақирим. Пастор Шлаг ўша ерда истиқомат қиларди. Штирлиц ўз ҳисобича бир соатдан кейин унинг олдида бўлади, у ҳаммасини олдиндан белгилаганди, ҳатто вақтни далилу исбот қилиб кўрсатишгача...

«Марказ – Юстасга.

Немисларнинг Фарб элчилари билан Стокгольмдаги учрашуви ҳақида сизга нималар маълум – агар маълум бўлса, аниқ нималар? Риббентроннинг ходими Кляйст ҳақида қандай маълумот беришингиз мумкин?»

«Юстас – Марказга.

Менимча, немисларнинг Фарб билан жиддий тарзда учрашувлари ҳозирча мумкин эмас. Гитлернинг буйруғига биноан СС рейхсфюрери Гиммлер, иттифоқчилар билан алоқа боғлашга журъат этган ҳар бир хоин ўлимга маҳкум этилажак, деб эълон қилган. Доктор Кляйст гестапонинг Ташқи ишлар вазирлигидаги одами. Аниқланишича, илгари Фарб билан ҳеч қандай жиддий алоқаси бўлмаган. Унинг Стокгольмга қилган сафари протокол масаласи билан боғлиқ ва мендаги маълумотларга қараганда – иттифоқчилар билан алоқа боғлаш юзасидан ҳеч қандай топшириқ олган эмас.

Юстас».

Империя хавфсизлиги СД хизматининг бошлиғи Эрнест Кальтенбруннер веналиклар талаффузида гапирар эди. Ўзининг талаффузи фюрер ва Гиммлернинг ғашига тегишини билиб, асл «хохдейч»ни эгаллаш учун билимдон фонетикачи ёрдамида машқ қилиб кўрди. Аммо унинг бу уринишлари чиппакка чиқди – у Венани севарди, Вена унинг жони-дили эди, ўйноқи, аммо, тўғриси айтганда, бирмунча кўпол Вена шеvasи ўрнига кунига бир соат бўлса ҳам «хохдейч»да гапиришга ўзини мажбур этолмасди. Шунинг учун ҳам кейинги вақтда Кальтенбруннер немис бўлишга уринишдан воз кечиб, ҳамма билан ўз шеvasи – Вена талаффузида гаплашаверди. Қўл остидаги хизматчилар билан у Вена талаффузида эмас, ҳатто Инсбрук талаффузида гаплашарди: тоғли австрияликларнинг тили мутлақо бошқача, Кальтенбруннер гоҳо ўз аппаратидаги ходимларни мушкул аҳволда қолдиришни яхши

кўрарди; ходимлар тушунмаган сўзларининг маъносини қайта сўрашга тортиниб, ўзларини йўқотиб, гангиб қолардилар.

– Сиблиц эмас, Штирлиц, – қаҳ-қаҳ уриб кулиб юборди Кальтенбруннер телефон гўшагига, – менимча, штатдаги ходимлар орасида Сиблицлар бўлмаса керак, сизнинг айғоқчиларингиз эса мени қизиқтирмайди. Ҳа, марҳамат, иложи бўлса – тезроқ. Раҳмат. Кутаман.

У гестапо бошлиғи СС группенфюрери Мюллерга қараб деди:

– Мен партиядо ва бир сафда туриб курашаётган ўртоқларимизга нисбатан кўнглингизга шубҳа солмоқчимасман, аммо далиллар қуйидагини кўрсатмоқда: биринчидан – Штирлицнинг, бевосита бўлмаса ҳам, ҳарқалай Краков операциясининг чиппакка чиқишида қўли бор кўринади. У ўша ерда эди, лекин шаҳар портлаб, яксон бўлиш ўрнига қандайдир шубҳали сабаблар билан омон қолди. Иккинчидан – у йўқолган ФАУ масаласи билан шуғулланган, аммо унинг изини ҳам тополмаган, менга қолса, у Висла ва Вислоки дарёлари оралиғидаги ботқоқликка ботиб кетган бўлсин, деб худога илтижо қиляпман... Учтинчидан – у шу кунларда ҳам интиқом қуроли масаласига алоқадордир, гарчи ошкора муваффақиятсизликлар юз бермаган бўлса-да, аммо ютуқ, олға силжиш, аниқ талаба ҳам кўринмайди. Алоқадор бўлиш – ғайри фикрдагиларни қамайвериш деган гап эмас. Бу, шунингдек, аниқ ва истиқболни кўзлаб фикр қилувчиларга ёрдам бериш ҳамдир... Тўртинчидан – у шуғулланган кўчма узатгич, кодига қараганда, душманнинг стратегик махфий кузатув хизматида хизмат қилувчи узат-

гич – аввалгидек Берлин атрофларида ҳамон ишлаб турибди. Мюллер, башарти унинг ҳужжатларини олиб келишларини кутиб ўтирмай, мендаги шубҳани дарҳол йўққа чиқарсангиз, жуда хурсанд бўлардим. Штирлицга нисбатан ҳурматим баланд, шу боисдан менда тўсатдан пайдо бўлган шубҳани тарқатувчи далилларга асосланган раддияни эшитишни истардим сиздан.

Мюллер тун бўйи ишлаб уйқуга тўймаганидан боши ғовларди, шунинг учун одатдагича қўпол ҳазил ишлатмай жавоб берди:

– Менга у ҳақда ҳеч қачон ҳеч қандай сигнал тушмаган. Лекин бизнинг ишимизда хато ва муваффақиятсизликлардан ким холи бўла олади дейсиз.

– Демак, назаримда, мен қаттиқ янглишаётгандай туюляпман, шекилли?

Кальтенбруннернинг саволида қаттиқ киноя бор эди, буни Мюллер чарчаган бўлишига қарамай, пайқаб олди.

– Нега энди... – жавоб берди у. – Пайдо бўлган шубҳани ҳар тарафлама синчиклаб таҳлил қилиб кўриш керак, бўлмаса, менинг аппаратимнинг нима кераги бор?.. Акс ҳолда бизни фронтдан бош тортаётган бекорчилар деса ҳам бўлади-ку. Сизда бошқа ҳеч қандай далил йўқми? – сўради Мюллер.

Кальтенбруннер тамакисини чайнаганча индамай турарди. Шунда томоғига тамаки ёпишиб қолиб, анча вақт йўталди, юзлари кўкариб, бўйин томирлари ўқловдек бўртиб қизариб кетди.

– Нима десам экан, – жавоб берди у кўз ёшини артар экан. – Сизга нима дейишимни

ҳам билмай турибман... Мен бир неча кун да-
вомида у билан одамларимиз ўртасида бўлган
суҳбатларни ёзиб олишни сўрагандим. Шубҳа-
сиз ишонган одамларимиз аҳволнинг фожиа-
ли эканлиги, ҳарбийларимизнинг миясизлиги;
Риббентропнинг калтафаҳмлиги, Герингнинг
аҳмоқлиги ҳақида, агар руслар Берлинга бос-
тириб кирсалар, бошимизга тушадиган даҳ-
шатлар ҳақида бир-бирларига очиқдан-очиқ
гапирсалар, Штирлиц: «Бекор гап, ҳамма-
си яхши, ишлар жойида...» – деб жавоб бер-
япти. Ватан ва фюрерни севиш ҳамкасбларга
кўр-кўрона ёлғон гапириш деган гап эмас-ку...
Мен ўзимга ўзим, бу унинг тўнка бир одати
эмасмикин, деган саволни бердим. Бизда ўйла-
май-нетмай Геббельснинг сафсаталарига ишо-
надиган миясиз одамлар кўп-ку, ахир. Йўқ, у
аҳмоқ эмас. Хўш, унда нега самимий эмас? У
ёки ҳеч кимга ишонмайди, ёки бирор нарсдан
кўрқади, ёинки бирор мақсадни кўзлаб соф,
оппоқ бўлиб кўринмоқчи. Шундай бўлган тақ-
дирда нимани кўзлаши мумкин? Унинг ҳамма
операциялари чет элга, бетарафларга бориб
тақалса керак... У ёқдан қайтиб келармикин,
қайтиб келгудек бўлса, қарши кучлар ёки бо-
шқа аблаҳлар билан алоқа боғламасмикин? Бу
саволларга аниқ – на ижобий, на салбий жавоб
беролдим...

Бундан аввал санаб ўтилганларнинг барини
Мюллер сариқ чақага олмасди: Кальтенбрун-
нернинг махфий кузатув соҳасидаги билими
юзаки эди. Аммо унинг кейинги гапи Мюллер-
ни ўйлантириб қўйди, обергруппенфюрернинг
шу тобдаги мантиқий таҳлиliga тан берса ар-
зирди. Ҳозиргина унинг оғзидан чиққан, юза-

ки қараганда оддий гап Штирлицнинг хаёлга келмаган бошқа томонларини ёритиб бергандай бўлди.

– Аввал маълумотларни ўзингиз кўрасизми ёки мен олиб кетаверайми? – сўради Мюллер.

– Сиз олиб кетаверинг, – муғомбирлик қилди Кальтенбруннер, чунки ҳамма материалларни ўрганиб чиқишга улгурган эди. – Ҳозир фюрер ҳузурига боришим керак.

Мюллер Кальтенбруннерга саволчан тикилди. У Кальтенбруннер бункердаги янгиликлардан бирортасини айтар деган умидда эди, лекин обергруппенфюрер ҳеч нима демади. У столнинг пастки тортмасини очиб, бир шиша «Наполеон»ни олди-да, қадаҳни Мюллер томон суриб сўради:

– Кўпроқ ичганмидингиз?

– Қатра ичганим йўқ.

– Нега кўзингиз қип-қизил бўлмаса?

– Кўз юмганим йўқ, – Прагага дахлдор иш жуда кўп эди: одамларимиз яширин гуруҳларнинг изига тушиб олган. Яқин ҳафталар ичида қизиқ ҳангома юз беради у ерда.

– Крюгер сизга таянч бўлади. Тасаввури кам бўлса ҳам, у ажойиб хизматчи. Коньякдан ичинг, тетик қилади.

– Коньяк ичсам, аксинча, ланж бўламан. Менга арақ тузук.

– Буниси ланж қилмайди, – кулиб қўйди Кальтербруннер ўз қадаҳини кўтарар экан. – Текинхўр!

У қадаҳни бир кўтаришда бўшатди, ҳиқилдоғи худди пиёнисталарникидек пастдан юқорига «ғилқ» этиб кўтарилди.

«Хўп ичади-да, – хаёлидан ўтказди Мюллер, коньякни симираётиб, – ҳозир ўзига яна бир қадаҳ қуяди».

Кальтербруннер энг арзон ва аччиқ тамакини тутатганча сўради:

– Хўш, яна қуяйми?

– Миннатдорман, – жавоб берди Мюллер, – бажонидил. Чин дилдан ажойиб коньяк экан.

2

Штирлиц бугун барвақт бўшаб, шаҳзода Альбертштрасседан Наэнга жўнашни мўлжаллаб қўйди: у ерда, ўрмондаги йўл туташ жойда Паулнинг кичкинагина емакхонаси бор. У ерда бундан бир йил муқаддам, беш йил аввалгидек, Паулнинг ўғли оқсоқ Томас қандайдир йўллар билан гўшт топиб, доимий мижозларини карам солинган димлама, ҳеч бўлмаганда, қуён гўшти солинган лавлаги димламаси билан меҳмон қиларди.

Бомбардимон бўлмаган пайтлар бу ерда урушдан асар сезилмасди: худди аввалгидек, радиола ўйнаб турар ва Бруно Варнке босиқ овоз билан «Оҳ, Могельзедаги ажойиб дамлар...» деган қўшиқни айтарди.

Лекин Штирлиц барвақт бўшашга улгурмагани. Унинг ҳузурига гестапонинг тўртинчи бўлиmidан Холтофф кириб, бундай деди:

– Ҳеч нарсага тушунолмаёган гангиб қолдим. Ё мендаги маҳбус ақдан озган ёки уни сизларга – махфий кузатув хизматига ўтказиб юборишим керак, чунки инглизлар радио орқали нималарни вайсасалар, у ҳам худди шундай вайсайди нуқул.

Штирлиц Холтофф хонасига кириб, ўтган куни Ванзееда маҳаллий гестапо қамоққа олган астрономнинг жавабларини тинглаб, соат еттигача қолиб кетди. У ўзи ёзган варақаларини тарқатиб юрган экан. Варақаларда ҳар хил матнлар ёзилганди. Холтофф Штирлицнинг олдига улардан бир жилдини суриб қўйди. Штирлиц ўқувчилар дафтарида юлиб олинган варақларни бир-бир кўздан кечира бошлади. «Немислар! Кўзингизни очинг! Ақлдан озган бошлиқларимиз бизни ўлимга маҳкум этмоқдалар! Бутун дунё бизга лаънатлар ўқимоқда! Урушни тугатинг! Таслим бўлинг!» Аксарияти шундай мазмунда, бошқалари қисқароқ эди. «Бизни савдойи бошлиқлар бошқармоқда. Йўқолсин Гитлер! Яшасин тинчлик!»

Полга миҳлаб қўйилган курсида ўтирган астроном аламзадалик билан ҳамон жазавага тушиб бақирди.

– Мен чидолмайман! Йўқ! Йўқ! Чидолмайман! Мен яшашни истайман! – тушундигизми, йўқми?! Бари – тузумларнинг барчаси менга бир пул! Мен ортиқ тоқат қилолмайман! Сизларнинг сўқир аҳмоқлигингиз жонимдан тўйдириб юборди.

– Варақа ёз деб ким буюрди сенга? – паст овозда тағин сўроққа тутди Холтофф. – Бу аҳмоқликка ёлғиз ўзинг ботинолмасдинг. Сенга бу матнни ким берди? Сен буларни бегона одам буйруғи билан ёзгансан, тўғриси айт! Қайси душман билан тил топишдинг? Қачон ва қаерда?

– Мен ҳеч ким билан тил топишганим йўқ! Мен, ҳатто ўзимга ўзим сўзлашга қўрқаман! – бақирарди астроном. – Наҳотки, сизларда кўз

бўлмаса? Умрингиз тугаганини тушунмаяпсизлар! Сиз ҳамиша миллат учун яшаётганингизни пеш қилиб келардингиз-ку! Шундай экан, йўқолинг! Миллатнинг қолган-қутган қисмига ёрдам қилинглари! Сизлар бечора болаларни ўлимга маҳкум этмоқдасиз! Сиз касалсиз! Ҳокимиятни қўлига олган нокас тентаклар! Қорнингиз тўқ, устингиз бут, еганингиз олдингизда-а, қиммат тамаки чекасиз, хуштаъм қаҳва ичасиз! Қорни тўқнинг қорни оч билан неча пуллик иши бор, бизга қулдай муомала қилмай, яшашга имкон беринг! – у тўсатдан жим қолди ва чаккасидаги терни артиб, паст овозда гапини тугатди: – ёки шу ернинг ўзида, ожизлигим ва сиз аллақачон подага айлантиришга улгурган миллатнинг калтабинлигини кўриб жинни бўлиб қолмасимдан бурун, мени ҳозирнинг ўзида тезроқ ўлдириб қўя қолинглар...

– Тўхтанг, – деди Штирлиц. – Бақириб-чақириб билан ҳеч нарсага эришиб бўлмайди. Сизда аниқ таклифлар борми?

– Нима? – кўрқа-писа сўради астроном.

Штирлицнинг хотиржам овози, унинг шошилмай, сал табассум билан сўзлаш одати астрономга бошқача таъсир қилди: у қамоқхонада ётган пайтида дағдагаю калтакларга ўрганиб қолганди, бунга киши тез кўникади, лекин унутиши қийин кечади.

– Мен аниқ таклифларингизни сўраяпман. Болалар, аёллар, чолларни қандай қутқарайлик. Танқид қилишу заҳар сочишдан осони йўқ. Оқилона ҳаракат дастурини кўрсатиш – қийинроқ.

– Мен астрологияни рад этаман, – анчагина ўйлагач, аста жавоб берди астроном, – аммо

астрономия олдида тиз чўкаман. Мени Килда кафедрадан маҳрум этдилар...

– Ҳали шунинг учун заҳар сочяпсанми, ит-вачча?! – бақирди Холтофф.

– Шошилманг, – деди Штирлиц норози қиёфада, – бақирманг... Марҳамат, давом этинг...

– Биз қуёш безовталанаётган йилда яшамоқдамиз. Протуберанцлар портлаши, қуёш энергиясининг жуда катта қўшимча массасининг ажралиши сайёраларга ва юлдузларга, кичик бир заррачани ташкил этган инсониятга таъсир этмоқда...

– Сиз, афтидан, – унинг гапини бўлди Штирлиц, – қандайдир тақвим ўйлаб топдингизми? Шунинг учун асабингиз бузуқми?

– Тақвим – бу исбот этилмаган ғаройиб кашфиёт. Йўқ, мен ўзим ўртага ташлаган оддий, мутлақо оддий гипотезадан келиб чиқмоқдаман: у ҳам бўлса, ер юзида яшовчи ҳар бир жониворнинг коинот ва қуёш билан ўзаро алоқадорлигидир... Бу алоқадорлик ватаним тупроғида бўлаётган воқеаларни аниқроқ ва оқилона тушуниб олишимга ёрдам бермоқда...

– Сиз билан шу мавзуда батафсил суҳбат қилиш ғоятда қизиқтиради мени, – деди Штирлиц. – Дўстим ҳозир камерага қайтиб, икки кун дам олишингизга рухсат берар деб ўйлайман, кейин бу суҳбатга қайтамиз.

Астрономни олиб кетишгач, Штирлиц шундай деди:

– У маълум даражада шуурсиз, ахир ўзинг кўрмаяпсанми? Ҳамма олим, ёзувчи, артистлар ўзига яраша шуурсиз. Улар билан алоҳида йўл тутиш керак, чунки ўзлари ўйлаб топган хаёлий оламларида яшайдилар. Бу тентакни

касалхонамизга экспертизага жўнат. Ҳозир бизда жиддий иш кўп, бунақанги масъулиятсиз, эҳтимолки, истеъдодли маҳмадоналар билан ўралашиб ўтиришга вақт йўқ. Агар ҳозир тинчлик пайти бўлганда биз уни қамоқхонага жўнатардик, у ерда тезгина одам қилардилар; кейинчалик эса институт ёки кафедрада ишлаб, рейх ва миллат манфаати йўлида хизмат эта бошларди... Ҳозир эса...

– Лекин унинг гаплари Лондон радиосидаги инглизнинг ёки Москва билан офиз-бурун ўпишган ижтимоий-демократизмнинг гаплари-ку?

– Одамзот радиони тинглаш учун ихтиро этган. У ҳам тинглаган-да. Йўқ, бу жиддий нарса эмас. Бизни, хуфияларни, бу нарса қизиқтирмайди. У билан бир неча кун кейин учрашиш мақсадга мувофиқ: у ростакам олимми ёки оддий бир ақлдан озган одамми – шуни аниқлаш керак, холос. Агар жиддий олим бўлиб чиқса, унга яхши ҳақ бериб тоққа жўнатилишини илтимос қилиб Мюллер ва Кальтенбруннер ҳузурига кирамиз, ўша ерда ишлайверсин – илм-фанмизнинг гуллари ҳозир тоғда яшайпти-ку, тепадан бомба ёғилиб турмаса, ош-нон бўлса, қарағайзорда шинамгина уйи бўлса маҳмадоналикни дарҳол ташлайди. Шундай эмасми?

Холтофф кулиб қўйди:

– Тоғда уйи, ош-нони бўлса, бомба ёғилмай турса, ким маҳмадоналик қиларди дейсиз?..

Штирлиц диққат билан Холтоффга тикилди, Холтофф унинг қарашига дош беролмай кўзини олиб қочгунча, безовталаниб столдаги қоғозларни жойдан-жойга олиб қўя бошлагу-

нича қараб тураверди ва шундан кейингина ўзининг ёш касбдошига қараб самимий, очиқ кўнгиллик билан кулиб қўйди...

* * *

«Фюрер ҳузуридаги кенгаш стенограммаси.

Ҳозир бўлганлар Кейтель, Йодль, Ташқи ишлар вазирлигининг вакили Хавель, рейхс-лейтер Борман, СС рейхсфюрери олий кўмондонлигининг вакили, СС обергруппенфюрери Фегеляйн, саноат вазири Шпеер, шунингдек, адмирал Фосс, учинчи ранг капитани Людде – Нейрат, адмирал фон Пунткамер, адъютантлар, стенограф аёллар.

Борман. Ким ўзи ҳадеб у ёқдан бу ёққа юрган? Халақит беряпти! Жаноби ҳарбийлар, иложи бўлса, секинроқ.

Пунткамер. Полковник фон Беловдан Италиядаги люфтваффенинг аҳволи тўғрисида маълумот беришни сўраган эдим.

Борман. Уни айтаётганим йўқ. Ҳамма барабар гапиряпти, шунинг учун жонга тегадиган шовқин-сурон бўляпти.

Гитлер. Менга халақит бермаяпти бу. Жаноби генерал, Курляндиядаги шу кунгача бўлган ўзгаришлар харитага киритилмабди.

Йодль. Фюрерим, сиз эътибор бермабсиз: мана, бугун эрталабгача бўлган ўзгаришлар.

Гитлер. Харитадаги ҳарфлар жуда майда экан. Раҳмат, энди кўрдим.

Кейтель. Генерал Гудериан дивизияларимизни Курляндиядан олиб чиқиб кетишни талаб қиляпти яна.

Гитлер. Бу нотўғри режа. Русларнинг жуда ичкарасида, Ленинграддан тўрт юз чакирим

берида қолган генерал Рендулич қўшинлари қирқ нафардан етмиш нафаргача рус ҳарбий бўлинмаларини ўзига жалб этиб турибди. Агар биз у ердан қўшинларимизни олиб чиқадиган бўлсак, Берлин остоналаридаги кучлар мувозанати дарҳол ўзгаради, ўзгарганда ҳам, генерал Гудериан ўйлаганидек, бизнинг фойдамизга ўзгармайди. Курляндиядан қўшинларин олиб кетган тақдиримизда Берлин остоналаридаги ҳар бир немис ҳарбий бўлинмасига камида учта рус ҳарбий бўлинмаси тўғри келади.

Борман. Сергак сиёсатчи бўлиш керак, жаноби фельдмаршал...

Кейтель. Мен сиёсатчи эмасман, ҳарбийман.

Борман. Тотал уруш асрида булар ажралмас тушунчалардир.

Гитлер. Ҳозир Курляндияда турган қўшинларни олиб чиқишимиз учун – Либава операциясидаги тажриба инобатга олинса – камида ярим йил керак бўлади. Бу кулгилдир. Ғалабага эришишимиз учун ихтиёримизда соат билан, ҳа, худди соат билан ўлчанадиган муддат қолган, шунда ҳам биз хом хаёлларга эмас, балки ҳаққоний далилларга асосланмоғимиз лозим. Кўзи бор, таҳлил қила биладиган, хулоса чиқара оладиган ҳар бир киши фақат биргина нарсага: яқин ғалаба йўли борми-йўқми, деган саволга жавоб бериши шарт. Бунда мен бериладиган жавоб кўр-кўрона бўлмаслигини истардим. Мен кўр-кўрона ишончга қаршиман, мен бамаъни ишончни излайман. Бир-бирига зид гоё, интилиш, элемент ва характерлар иложсиз аҳволга тушиб қолган тақдирдагина бир-бировларига зарар келтирмай яшашлари

мумкин: мен концентрацион қамоқхоналарга қамалганларни назарда тутмоқдаман, у ерда, масалан, бир уйда папа нунциялари⁶, даҳрийлар ва француз радикаллари⁷ британиялик консерваторлар билан апоқ-чапоқ бўлиб яшар эмишлар. Иложсизлик иттифоқ туғдиради. Бу – ҳеч қандай умид ва ҳеч қандай мақсади бўлмаган иложсизларнинг иттифоқидир. Россия, Англия ва Американинг мақсадлари бир-бирига бутунлай зид бўлса, бизнинг мақсадимиз ҳаммамизга равшан. Улар идеологик интилишлари ҳар хиллиги туфайли ҳаракат қилаётган бўлсалар, бизни ягона мақсад ҳаракатга келтирмоқдаки, биз унга бутун ҳаётимизни тикканмиз. Улар ўртасидаги зиддиятлар кучаяётган ва янада кучаядиган бўлса, бизнинг бирлигимиз ҳар қачонгига қараганда жипслашганки, мен бу оғир ва буюк кампаниянинг кўп йиллари давомида ана шу жипсликка эришиш учун куч сарфлаб келган эдим. Душманларимиз иттифоқини дипломатия ёки бошқа йўллар билан бузишга интилиш – хом хаёл. Башарти буни ваҳимага тушиш ва истиқболни бой бериш деб атамасак, унда хом хаёлдан бошқа нарса эмас. Уларга ҳарбий зарба бериш билангина, иродамиз букилмас ва куч-қудратимизнинг битмас-туганмас эканлигини намойиш қилиш билангина бу иттифоқнинг инқирозини тезлаштирамизки, зафарли тўнларимиз садолари остида ер билан яксон бўлади у. Фарб демократиясига ҳеч нарса қудратимизни намойиш

⁶ Нунций – Рим папасининг дипломатик вакили.

⁷ Радикаллар – қисман демократик ислоҳотлар ўтказишни талаб қиладиган буржуа партияларининг тарафдорлари.

қилишдан кўра кўпроқ таъсир кўрсатолмайди. Бир томондан, Фарбнинг саросимага тушиши, иккинчи томондан бизнинг зарбаларимизгина Сталинни ҳушёр қила олади. Сталиннинг ҳозир урушни Брянск ўрмонлари ёки Украина далаларида олиб бормаётганлигини ҳам ҳисобга олинг. Унинг қўшинлари Польша, Руминия, Венгрия ҳудудида «Ватан»ларидан ташқарига бевосита чиқишлари биланоқ, русларнинг заифлашгани ва маълум даражада руҳи тушгани аниқ. Аммо ҳозир менинг бутун диққатим русларда ёки америкаликларда эмас. Менинг бутун диққат-эътиборим немисларда! Фақат бизнинг миллатимизгина ғалабага эришиши шарт ва эришажак! Ҳозирги кунда бутун мамлакат ҳарбий қароргоҳга айлантирилган. Бутун мамлакат деганимда Германия, Австрия, Норвегия, Венгрия ва Италиянинг бир қисми, Чехия ва Богемия протекторатларининг⁸ кўпчилик ҳудудини, Данияни ва Голландиянинг бир қисмини назарда тутяпман. Бу – Европа маданиятининг марказидир. Бу – моддий ва маънавий куч-қудрат мажмуасидир. Қўлимизга ғалаба имкони келиб тушди. Ғалабамиз учун бу имкониятдан қай даражада фойдалана олиш бизларга, ҳарбийларга боғлиқ. Сўзимга ишонаверинг – қўшинларимизнинг дастлабки қақшатқич зарбаларидан кейиноқ иттифоқчиларнинг иттифоқи барбод бўлади. Уларнинг ҳар бири ўз шахсий манфаатларини масалани стратегик жиҳатдан кўра билишдан устун қўяди. Мен ғалабамиз соатини яқинлаштириш

⁸ Протекторат – кучли империалистик давлатларга кучсиз давлатларни бўйсундириб олиш имконини берадиган мустамлакачилик шакли.

мақсадида қўйидагиларни таклиф этаман: СС олтинчи танк қўшини Будапешт остоналарида қарши ҳужум бошлайди ва бу ҳужум, бир томондан, Австрия ва Венгриядаги миллий-ижтимоий жанубий истеҳкомининг мустаҳкамланишини таъминлайди, иккинчидан, русларнинг ён томон қанотига чиқишимиз учун шароит тайёрлайди. Бир нарсани ҳисобга олинг, худди ўша ерда, жанубда, Нальканижда биз етмиш минг тонна нефтга эгамиз. Нефть эса уруш томиридан оқиб турувчи қондир. Мен ана шу нефтни қўлдан бой беришдан кўра Берлинни топширишни маъқул кўраман, чунки бу нефть Австриянинг мустаҳкам туришини ва унинг Италиядаги миллион кишилик Кессельринг гуруҳи билан бирга бўлишини таъминлайди. Яна: «Висла» қўшинлари гуруҳи захирасини тўплаб, русларнинг иккала ён томон қанотига қатъий қарши ҳужум бошлайди ва бунинг учун Померания плацдармидан⁹ фойдаланади. СС рейхсфюрери қўшинлари рус мудофаасини ёриб, орқа томонга ўтиб олади ва ташаббусни ўз қўлига олади. Штеттин гуруҳи ёрдами билан улар руслар фронтини ёриб ўтадилар. Захира-ларни етказиб келиш Сталин учун энг жиддий масаладир. Масофанинг олислиги уни мушкул аҳволга солиб қўяди. Аксинча, масофа бизнинг тарафимизда. Берлинни ўраб турган етти қатор мудофаа чизиги – булар эса шаҳарни амалий жиҳатдан олиб бўлмайдиган қилиб қўйган – ҳарбий санъат қонунларини бузишга ҳамда Жануб ва Шимолдан қўшинларнинг талайгина гуруҳини Ғарбга олиб ўтиш имконини беради.

⁹ Плацдарм – ҳарбий операцияга тайёргарлик кўриладиган майдон.

Биз вақтдан ютамиз: захираларини қайта гуруҳлаштириш учун Сталинга икки-уч ой керак бўлади; қўшинларимизни кўчириш учун эса бизга беш кун кифоя. Германия масофалари эса, стратегия анъаналарини бузамиз ҳамки, бунга имкон беради.

Йодль. Бу масалани стратегия анъаналари билан боғласак ёмон бўлмас эди...

Гитлер. Нима демоқчи эдингиз, Йодль?

Йодль. Менимча, бу жуда узоқни кўзлаган ва оқилона режа, аммо мен фақат биргина нарсага эътироз билдиришга журъат этаман: ана шу режанинг икир-чикирлари ҳарбий санъат анъаналари билан боғлаб олиб борилгани маъқулмиди?

Гитлер. Гап икир-чикирлар эмас, балки бир бутун нарса ҳақида кетмоқда. Қолаверса, хусусий нарсаларни қароргоҳларда тор доирадаги мутахассислар гуруҳлари ҳал қилиши мумкин. Ҳарбийлар мустаҳкам мудофаа муштумини ташкил этган тўрт миллиондан ортиқ кишига эга. Вазифа, ана шу мустаҳкам мудофаа муштумини қақшатқич ғалаба муштига айлантиришдан иборатдир. Ҳозир биз 1938 йилнинг августи арафасидаги чегарада турибмиз. Биз ҳар қачонгидан кўра жипслашганмиз. Биз – немис миллатимиз. Бизнинг ҳарбий саноатимиз 1939 йилдагига қараганда тўрт марта кўп қурол-аслаҳа ишлаб чиқармоқда. Қўшинимиз эса ўша йилдагига қараганда икки марта катта. Бизнинг нафратимиз даҳшатли, ирода-миз, ғалабага бўлган иштиёқимиз эса чексиздир. Қани, айтинглар-чи, биз уруш йўли билан тинчликка эриша олмаймизми? Наҳотки ҳар-

бий муваффақият сиёсат бобида муваффақиятга олиб келмаса?

Кейтель. Рейхслейтер Борман айтганидек, ҳарбий киши ҳозир бир вақтда сиёсатчи ҳам бўлиши керак.

Борман. Хўш, қўшилмайсизми фикримга?

Кейтель. Қўшиламан.

Гитлер. Илтимос, жаноби фельдмаршал, эртагача менга аниқ таклифларни тайёрлаб қўйсангиз.

Кейтель. Хўп бўлади, фюрерим. Биз умумий режани тайёрлаймиз ва агар сиз уни маъқулласангиз, барча икир-чикирларини ишлаб чиқишга киришамиз».

* * *

Гитлернинг қариндоши, СС обергруппенфюрери Фегеляйн Гиммлерга бункерда бўлиб ўтган сўнгги кенгаш ҳақида ахборот берди.

– Фюрер, – деди у, – масалани ҳар қандай сиёсий йўл билан ҳал этилишини рад этмоқда.

– Унинг режасига ҳарбийлар қандай муносабатда бўлдилар? – деб сўради Гиммлер.

– Истеҳзо билан жилмайиб қўйишди, бироқ шуниси ажабланарлики, уруш оқибати сиёсий йўлдан бошқа ҳеч қандай йўл билан ҳал этилиши мумкинмаслигига ҳарбийларнинг имони комил.

– Сўзсиз таслимми? – сўради Гиммлер хаёла суриб. – Урушиб чарчашибдими?

– Нега сўзсиз таслим бўлишаркан? Музокаралар-чи?..

* * *

Штирлиц соат еттида, қош қорайган пайтда қайтди. У бу фаслни жуда севарди: қор деярли

йўқ, азонлаб қарағайларнинг учига қуёш нури тушади. Назарида аллақачон ёз келгандек туюлади, қани энди шундай бўлса-ю, Могельзеega жўнаб, кун бўйи балиқ овласанг ёки маза қилиб тебранувчи оромкурсида уйқуни олсанг.

Бу ерда, Потсдамдан унча узоқ бўлмаган Бабельсбергда, ўзининг мўъжазгина уйида ёлғиз турарди; унинг хизматчиси бир ҳафта олдин Тюрингияга, тоққа, жияниникига жўнаб кетган эди. Аёл кетма-кет бомбардимонга бардош беролмади, асаби чидамади.

Ҳозир унинг уйини «Овчи» қовоқхонаси хўжайинининг қизи йиғиштириб турарди. У жуда ёш, зеҳнли ва чиройли қиз эди. «Саксониялик бўлса керак, – ўйларди Штирлиц, қизнинг меҳмонхонада катта чангютгич билан гилам тозалашини кузатаркан, – сочлари қоп-қора, кўзлари мовий. Тўғри, талаффузи берлинликларникига ўхшайди, лекин барибир, Саксониядан бўлса керак».

Штирлиц ўзининг эски соатига назар ташлаб, ўзича ўйлади: «Алмаштириш пайти келибди. Агар бу соатим ё тез юрса, ё орқада қолса бошқа гап эди, унга мослашиб олардим. Лекин бу гоҳ орқада қолади, гоҳ олдинга ўтиб кетади. Шу ҳам соат бўлди-ю».

– Соат неча бўлди? – сўради Штирлиц.

– Еттига яқинлашди...

Штирлиц кулиб қўйди: «Бахтли қиз... «Еттига яқинлашди» дея олади. Вақтнинг оқибатидан қўрқмай, ундан эркин фойдаланадиган кишилар ер юзида энг бахтли кишилар бўлса керак... Аммо бу қиз берлинча талаффузда гаплашар экан, буниси аниқ. Ҳатто Мекленбург талаффузидан ҳам нималардир бор...»

Келиб тўхтаган автомобиль овозини эшитиб:

– Қизалоқ, бир қара-чи, ким келди экан? – деди Штирлиц.

Штирлиц эшик очилганини эшитди, кейин қизча у камин ёнидаги курсида ўтирган чоғроққина хона эшигидан мўралаб:

– Полициядан бир жаноб келибди, – деди. Штирлиц ўрнидан турди, суякларини шиқирлатиб керишди, сўнгра даҳлиздан ўтди. У ерда катта сават кўтарган СС унтершарфюрери турарди.

– Жаноби штандартенфюрер, ҳайдовчингиз бетоб бўлиб қолди, озиқ-овқатларни унинг ўрнига мен олиб келдим...

– Раҳмат, – жавоб берди Штирлиц. – Совутгичга қўйинг. Қизча ёрдамлашиб юборади.

У унтершарфюрерни кузатиб чиқмади. Хонага қизча секингина кирди ва эшик ёнида турганича оҳистагина:

– Агар герр Штирлиц истасалар, мен тунаб қолишим ҳам мумкин, – деди.

«Қизча шунча озиқ-овқатни биринчи марта кўрган бўлса керак, – пайқади у, – бечора қиз». У кўзини очди, яна керишиб, жавоб қилди:

– Керак эмас... Гўшт билан пишлоқнинг ярмисини шусиз ҳам олиб кетаверишинг мумкин.

– Йўғ-э, герр Штирлиц, – деди у, – мен овқат учун эмас...

– Мени севиб қолдингми, мени-я? Севаман дегин? Ёки оппоқ сочларим тушингга кирадими?

– Сочи оқарганларни ёқтираман...

– Майли, қизалоқ, оқ сочлар ҳақида кейинроқ суҳбатлашармиз... Турмушга чиққанингдан сўнг... Исминг нима?

– Мари... Айтган эдим-ку... Мари...

– Ҳа-я, айтган эдинг, тўғри. Кечир мени, Мари. Мария Магдалина. Жажжи Мариларнинг ҳаммаси ҳам гуноҳга ботадиган бўладими дейман-а? Йўлини қилмай, гўштни олавер. Ёшинг нечада?

– Ўн тўққизда.

– Э, кап-катта қиз бўлиб қолибсан. Саксониядан келганингга анча бўлдимми?

– Анча. Ота-онам билан кўчиб келганмиз.

– Бора қол, Мари, бор, дамингни ол. Яна бомбардимон бошланиб қолмасин, кетишда кўрқиб юрма, мен ҳам хавотир олиб ўтирмай.

Қиз кетди. Штирлиц ёруғлик ўтказмайдиган дераза пардаларини ёпди-да, чироқни ёқди. Энгашиб каминга қараса, ўтин ўзи ёқтирганидай қудуқ шаклида тахлаб қўйилган экан, қалин кўк товоқчада эса қайин пўстлоғи ҳам бор эди.

«Мен унга бу ҳақда гапирмагандим... Йўқ, айтган эканман. Шунчаки... Қизча эс-хушли экан, – ўйлади у, пўстлоқни ёқар экан, – биз ёшлар ҳақида худди кекса ўқитувчилар каби ўйлайдиган бўлиб қолганмиз, четдан қараганда бу хийла кулгили бўлса керак. Мен бўлсам ўзимни чол деб ҳисоблашга ўрганиб қолганман: ҳар ҳолда, қирқ тўққиз ёш...»

Штирлиц қуруқ қайин ўтин ловиллаб ёнгунча кутиб турди-да, кейин радионинг ёнига келиб, унинг қулоғини буради. Москва овози: қадимий романслар ижро этилмоқда. Штирлиц бир вақтлар Герингнинг ўз штабидагиларга: «Душман радиосини тинглаш ватанпарварлик эмас, албатта, аммо мен баъзан биз ҳақимизда қандай сафсаталар сотишаётган экан деб тинглагим ҳам келиб қолади», деганини эслади. Герингнинг фаҳмсиз

ва қўрқоқ одамлигини Штирлиц ўшандаёқ сезган эди: унинг душман радиосини эшитишини Мюллер ёллаган хизматкор ва ҳайдовчи етказиб турарди. Агар «Иккинчи рақамли фашист» шу йўсинда ўзини оқламоқчи экан, бу унинг қўрқоқлиги ва эртанги кунига бутунлай ишончи йўқлигини кўрсатарди, холос. «У аксинча қилиши керак эди, – ўйларди Штирлиц, – душман радиосини тинглаётганини яширмаслиги лозим эди. Душман берган эшиттиришларга ўзига хос изоҳ бериб, унинг устидан кулиб ҳазил-мазах қилиб юрса бас эди. Бу нарса тафаккури саёз Гиммлерга таъсир қилиши мумкин эди.

Романс оҳиста фортепиано садолари билан тугади. Москва бошловчисининг – афтидан, немис бўлса керак – узоқдан эшитилаётган овози жума ва чоршанба кунлари бериладиган эшиттиришлар тўлқинларини бера бошлади. Штирлиц рақамларни ёза бошлади: бу – унга берилаётган шифрлар, яъни, калит эди. У буни олти кундан бери кутаётган эди. У рақамларни бир текисда устунча тарзида ёза бошлади. Рақамлар кўп эди, шунинг учун ҳам бошловчи, уларни ёзиб олишга улгуролмас деб, яна бир бор такрорлади.

Кейин яна оромбахш рус романслари янграй бошлади.

Штирлиц китоб жавонидан Монтень асаридан бир жилдини олиб, рақамларни сўзга кўчирди ҳамда буюк ва мўътадил француз мутафаккирининг доно фикрлари битилган асарлари орасига яширилган махсус кодга солиштирди.

Олинган радиограммининг маъносини чақиб бўлгач, у рақамлар ва сўзлар ёзилгач, қоғозни ёндириб, кулини каминдаги кулга аралаштириб юборди-да, яна озгина коньяк ичди.

«Улар мени ким деб ҳисоблашяпти ўзи? – ўйла-ниб қолди у. – Доҳий ёки ҳар ишга қодир илоҳий одам дебми? Бунга ақл бовар қилмайди... Мен бундай алоқалар борлигига ишонмайман...»

Штирлицнинг бундай деб ўйлашига асос бор эди, чунки Москва радиоси орқали берилган топшириқда шундай дейилган эди:

«АЛЕКС – ЮСТАСГА

Биздаги маълумотларга қараганда, Швеция ва Швейцарияда СД хавфсизлиги хизмати ва ССнинг олий зобитлари пайдо бўлиб, улар иттифоқчилар резидентлари билан алоқа боғлаш йўлларини топшишга уринганлар. Хусусан, Бернда СД одамлари Аллен Даллес ходимлари билан алоқа боғламоқчи бўлганлар. Сиз алоқа боғлашга қаратилган бундай уринишлар: 1) қалбаки маълумотми, 2) СД олий зобитларининг шахсий ташаббусими, 3) марказ топшириги билан бажарилаётган ишми – ана шуларни аниқлашингиз зарур.

Агар СД ва ССнинг шу ходимлари Берлин топширигини бажараётган бўлсалар, уларни топшириқ билан ким жўнатганлигини аниқланг. Аниқроғи: рейхнинг олий раҳбарларидан қайси бири Фарб билан алоқа боғлашни истаётганлигини аниқлаш зарур.

А л е к с.

Юстас унинг ўзи, штандартенфюрер Штирлиц бўлиб, у Москвада полковник Максим Максимович Исаев сифатида фақат уч олий раҳбаргагина маълум эди...

* * *

...Бу калит сўзлар Штирлицнинг қўлига тегишидан олти кун бурун, Сталин совет хуфия-

ларидан олинган сўнгги маълумотлар билан танишиб, Яқин орадаги боққа махфий кузатув хизматининг бошлиғини чақириб, унга бундай деган эди:

– Фақат чаласавод сиёсатчиларгина Германияни узил-кесил кучсизланган ва шу сабабли хавfli эмас деб ҳисоблашлари мумкин... Германия бамисоли охиригача қисиб қўйилган пружинадирки, уни икки томондангина катта куч сарфлаб синдириш мумкин. Акс ҳолда, бу пружина бир томондан қисилаверса, у тўғриланиб, иккинчи томонга зарба бериши мумкин ва бу жуда кучли зарба бўлади, биринчидан, шунинг учунки, гитлерчиларнинг ихлосмандлиги илгаригидек жуда кучли, иккинчидан, Германиянинг ҳарбий куч-қудрати ҳали тугаганича йўқ. Шунинг учун фашистларнинг Фарбдаги совет душманлари билан битим тузишга қаратилган ҳар қандай уринишларига сиз биринчи галдаги вазифа деб қарашингиз зарур. Табиийки, – давом эттирди Сталин, – юз бериши мумкин бўлган бундай сепарат музокараларда асосий шахслар Гитлернинг партия аппаратида ҳам, халқ орасида ҳам обрў-эйтиборга эга энг яқин сафдошлари бўлиши мумкинлигини ҳисобга олиб қўйинг. Худди шуларни, яъни, унинг яқин сафдошларини доимо кўздан қочирманг. Шубҳасиз, жар тепасида осилиб қолган золимнинг яқин сафдошлари ўз ҳаётларини сақлаш учун унга хоинлик қила бошлайдилар. Бу ҳар қандай сиёсий ўйин жабҳасидаги аксиомадир. Агар юз бериши мумкин бўлган ана шу жараёнларни илғамай қолсангиз – унда ўзингиздан кўринг.

* * *

Қаердадир узоқ жойда ҳаво ҳужуми тревогаси сиреналари увиллаб, кетма-кет зенит тўплари тилга кирди. Электр станцияси чироқларни ўчирди, Штирлиц эса камин олдида узоқ вақт қорамтир-қизғиш ўтинларни кўм-кўк олов чирмаб олаётганини томоша қилиб ўтирди.

«Агар тутун йўлини бекитиб қўйсам, – хаёл сура бошлади Штирлиц, – уч соатдан кейин ухлаб қоламан. Ўтирган жойимда қотаман-қоламан... Бир вақтлар Якиманкада бувим билан менга ис тегишига оз қолган эди. Ўшанда бувим худди шундай қорамтир-қизғиш ўтинларни кўм-кўк олов ямлаб турган пайтда, вақтидан бурун печка эшикчасини ёпиб қўйган эканлар. Биз заҳарланган газнинг туси ҳам, ҳиди ҳам йўқ эди... Менимча...»

Штирлиц каминдаги чалалар қоп-қорайгунча кутиб турди, сўнгра тутун йўлини бекитиб қўйди-да, шампань шишаси учига ўрнатилган шамни ёқди ва шам эриб, шиша сиртида ҳосил бўлган антиқа шаклни кўриб ғоятда таажжубланди. У жуда кўп шам ёққан эди, шишанинг асл шаклидан эса ҳеч нима қолмаган, қадимги кўзачаларни эслатарди, фақат туси оқимтир-қизғиш эди. Штирлиц Испанияга борган дўстларидан ўзи учун рангли шамлар олиб келишларини илтимос қиларди: кейин эса ажойиб шаклдаги бундай мум кўзачаларни таниш-билишларига совға қиларди.

Яқингина жойда икки марта кетма-кет портлаш овози эшитилди.

«Бомбалар, – деб қўйди у. – Ниҳоятда баҳайбатлари... мана, бошлаб ташлашяпти. Ҳа, қо-

йил қилишяпти. Урушнинг сўнгги кунларида бомба тагида қолиш алам қилади, албатта. Унда ўзимизникилар изимни ҳам топишолмайди. Дом-дараксиз ҳалок бўлишдан ёмони йўқ. Сашенька, – у хотинининг чеҳрасини кўз олдига келтирди. – Жажжи Сашенькам ва катта Сашенькам... Энди ҳалок бўлиш ярашмайди. Энди қандай бўлмасин, омон қолиш йўлини тутиш керак. Ёлғиз ўзинг бўлсанг, осон, унда ҳалок бўлишдан ҳам унча қўрқмайсан киши. Ўғлинг билан дийдор кўришгандан сўнг ҳалок бўлиш эса – даҳшат. Севган қон-қариндошлари кўлида тинчгина жон берди, деб романларда ёзганлар тентақлардир. Ўз бола-чақаларининг кўлида ўлиш, уларни сўнгги бор кўриш, уларнинг яқинлигини сезиш ва шу ҳол сўнгги бор юз бераётганлигини, бундан кейинги ҳолат қоп-қоронғи дунё ва қариндош-уруғлар доғи-ҳасратда қолишини тушунишдан даҳшатлироқ нарса бўлмаса керак...»

* * *

Бир вақтлар Штирлиц Унтер ден Линденга, совет элчихонасидаги қабул маросимига Шелленберг билан бирга борганди. Ўшанда у ёш совет элчиси билан сиёсий айғоқчилар бошлиғи ўртасидаги инсоннинг тумор, афсун, нишон ҳақидаги, элчихона котибининг айтишича, бошқа «ваҳшиёна бемаъни одатларга» ишониш ҳуқуқи тўғрисидаги баҳсларига одатдагидек қовоғини уйиб, қулоқ солиб турганди. Бу хушчақчақ баҳсда Шелленберг одатдагича ўзини одобли тутар, ўз гапини исбот этар ва баъзан ён босиб ҳам қўярди. Унинг рус йигитини баҳсга тортаётганини кўриб, Штирлиц ичида аччиқланди.

«Чироқ ёқиб, душманни кузатмоқда, – ўйларди у. – Инсон табиати баҳс пайтида жуда яхши билинади, бунга эса Шелленбергдек уста одам йўқ, албатта».

– Агар бу дунёдаги ҳамма нарса сизга тушунарли бўлса, – давом этарди Шелленберг, – унда сиз, табиийки, инсоннинг туморга ишончини рад қила олишга ҳақингиз бор, албатта. Аммо ҳамма нарсанинг ҳам тагига ета олганмисиз? Мен мафкурани эмас, физика, кимё, математикани назарда тутяпман...

– Физик ва математиклардан қайси бири, – ҳаяжон билан гапирарди элчихона котиби, – бўйнига тумор осиб, ишга киришган экан? Бундайини тополмайсиз.

«Гапни савол билан тугатиши керак эди, – деб қўйди Штирлиц ичида, – у эса ўзини тутолмай ўз саволига ўзи жавоб қайтарди. Баҳслашувда савол бериш муҳим нарса: шунда рақиб кўзга ташланиб туради, бунинг устига савол беришдан жавоб қилиш мураккаброқ иш...»

– Балки физик ёки математик тумор тақар-у, лекин буни ҳеч кимга билдирмас? – сўради Шелленберг. – Ёки бундай имкониятни рад этасизми?

– Имкониятни рад этиш гўллик бўлади. Имконият – истиқбол маъносига тенгдир.

«Яхши жавоб берди, – хаёлидан ўтказди Штирлиц. – Аммо сал усталик қилиши керак эди... Масалан, «Сиз бунга қўшилмайсизми?» – деб сўраши керак эди. У буни сўрамади ва яна ўзини зарба остига қўйди».

– Балки, туморни ҳам мавҳум имконият тушунчасига киритишимиз керакдир? Ёки сиз бунга қаршимисиз?

Штирлиц ёрдамга келди.

– Немислар вакили баҳслашувда голиб чиқди, – хулоса қилди у, – аммо адолат юзасидан тан олиш керакки, Германиянинг ажойиб саволларига Россия ҳам ғоят яхши жавоб қайтарди. Биз мавзунни тугатдик, аммо агар руслар вакили ташаббусни ўз қўлига олиб, саволлар билан ҳаммага ўтганда бизнинг аҳволимиз қандай бўлишини худо биларди...

«Ука, тушундингми?» – Штирлицнинг кўзларида худди шу савол чақнаб турарди ва рус элчисининг бир зум тикилиб қолганидан Штирлицнинг берган сабоғи тушунарли бўлганлигини пайқади...

«Укажон, хафа бўлма, – ўйларди у, узоқлашаётган йигитга назар ташлар экан, – бу сабоқни бошқалардан кўра ўзим берганим яхшироқ бўлди... Аммо тумор юзасидан сен ноҳақсан... Менинг аҳволим мушкуллашганда ва мен очиқдан-очиқ қалтис йўл тутганимда (менинг ҳар бир ҳаракатим эса ўлимга олиб келиши мумкин) Сашеньканинг бир тутам сочи сақланган туморни – медальонни бўйнимга осиб оламан... Аввалги медальонни ташлаб юбориб (чунки унинг русларники эканлиги яққол кўриниб турарди), оғир, нақшли немис медальонини сотиб олишга тўғри келди – Сашеньканинг олтин ранг сочлари доим кўксимда, у менинг туморимдир...»

* * *

Йигирма уч йил муқаддам Дзержинскийнинг топшириғи билан оқ эмигрантларга қўшилиб, аввал Шанхайга, сўнгра Парижга жўнаётган пайтида, Владивостокда Сашенькани сўнгги марта кўрган эди. Ана ўша шамолли. лахшат-

ли, узоқ кундан бери унинг сиймосини доим дилида сақлаб келди; бу сиймо унинг бир қисмига айланиб, бутун вужудига сингиб кетган эди...

У Краковда ярим кечаси ўғли билан тасодифан учрашиб қолганини эслади. У «Гришанчиков»нинг ўз ҳузурига – меҳмонхонага келгани, радиони баланд қўйиб ўғли билан пичирлашиб гаплашганлари, тақдир тақозоси билан унинг йўлидан кетган ўғли билан хайрлашув қанчалик азоб бўлгани ёдига тушди. Ўғлининг ҳозир Прагада эканлигини ва майор Вихрь икковлари Краковни портлашдан қандай сақлаб қолган бўлсалар, ўғли ҳам Прагани ўшандай сақлаб қолиши кераклигини биларди. Ҳозир унинг иши қанчалик мураккаблигини билар, айтиш вақтда ўғли билан кўришишга қаратилган ҳар қандай уриниш – Берлин билан Праганинг ораси олти соатлик йўл эди, холос – унинг учун ғоятда хавфлилигини ҳам тушунарди...

* * *

Штирлиц ўрнидан туриб, шамни олди ва стол ёнига келди. У бир неча варақ қоғоз олиб, қарта ёзгандек ёйиб қўйди. Варақлардан бирига қалам билан семиз, новча кишининг расмини чизиб, тагига – Геринг деб ёзиб қўймоқчи бўлди-ю, аммо ёзмади. Иккинчи вараққа Геббельс қиёфасини, учинчисига чандиғи бор, иродали бир кишининг юзини чизди. Бу Борман эди. Бир оз ўйлаб, тўртинчиси остига – «СС рейхсфюрери» деб ёзиб қўйди. Бу унинг бошлиғи Генрих Гиммлернинг лавозими эди.

Штирлиц учта қоғозни четга суриб қўйиб, Геринг расми солинган варақни яқинроқ тортди-да, фақат ўзигагина тушунарли бўлган дои-

рача ва квадратлар чиза бошлади, уларни дам иккита йўфон, дам битта ингичка, дам кўри-нар-кўринмас чизиқлар билан бирлаштира бошлади.

...Муҳим воқеалар жараёнига тушиб қолган айғоқчи худди актёр каби ғоят эмоционал, ҳатто ҳирсли киши бўлиши керак; аммо бундай эмоционал ҳиссиётлар мустаҳкам ва равшан мантиқий совуққонлик пардасига чулғанган бўлиши керак.

Штирлиц камдан-кам ҳолатларда, кечалари ўзининг Исаев эканлигини ҳис қилганида, шундай мулоҳаза юритарди. Ҳақиқий айғоқчи бўлиш дегани нима ўзи? Ахбороту маълумотлар йиғиб, объектив маълумотларни қайта ишлаб, сиёсий хулоса чиқариш ҳамда қарор қабул қилиш учун марказга жўнатишми? Ёки фақат шахсий хулосангни чиқариш, ўз мўлжалларингни белгилаш, тахминларингни таклиф этишми? Айнан ўзинг, келажакда нималарни кутишинг мумкинлигини аниқ билиб туриб, сен ўзинг, Максим Исаев, ана шу келажакка таъсир этишга ҳақлимисан? Махфий кузатувнинг балоси шундаки, қундалик маълумотларнинг ҳаддан ташқари кўп бўлиши истиқболни кўрсатмай қўймоқда, уни яширмоқда, қандай ҳақиқат бўлмасин – даҳшатлими ёки қувончлими, барибир – шу ҳақиқат таҳлили оқибатини объектив эмас, балки субъектив қилиб қўяди. Махфий кузатув хизматига сиёсатни режалаштириш рухсат этилган тақдирда тавсиялар кўп, маълумотлар эса кам бўлади, деб ҳисобларди Исаев. У, мен айғоқчиман, шунинг учун ҳам ғоятда объектив бўлишим керак, деган фикрда эди. Агар махфий кузатув хизма-

ти олдиндан аниқлаб қўйилган сиёсий йўлга бутунлай тобе бўлиб қолса, иш пачава бўлади: Совет Иттифоқи заиф деган ишонч ҳосил қилиб, ҳарбийларнинг эҳтиёткорлик билан «Россия унчалик заиф эмас» деган фикрига қулоқ солмаган Гитлернинг аҳволи ана шундай бўлди. Махфий кузатув хизмати сиёсатни ўзига бўйсундиришга уринса ҳам, иш пачавалашади. Айғоқчи воқеаларнинг муҳим ривожини истиқболни ҳисобга олган ҳолда кўра билса ва сиёсатчилар ихтиёрига ўз нуқтаи назаридан мумкин бўлган, мақсадга энг мувофиқ қарорларни бера олса, унинг иши мақтовга сазовор бўлади.

Айғоқчи, деб ҳисобларди Исаев, ўз мўлжаллари тўғрилигига шубҳаланишга ҳақи бор, аммо унинг бир нарсага – воқеликни объектив тарзда тадқиқ этишдан четлашишга ҳақи йўқ.

Ўтган йиллар мобайнида тўплаган маълумотларини сўнгги марта таҳлил қилишга киришаркан, Штирлиц шу сабабли «ҳа» ва «йўқ» деган жавобларни аниқлаб олишга мажбур эди, чунки бу миллион-миллион одамларнинг тақдири ҳақидаги масала бўлиб, буни таҳлил қилишда хатога йўл қўйиши асло мумкин эмасди.

* * *

Гитлернинг вориси – «иккинчи рақамли фашист» – Герингга Штирлиц биринчи марта 1942 йилнинг апрелида, Американинг саккиз юзта «учувчи истеҳкомлари» Киль шаҳрини бомбардимон қилгандан кейин, диққат билан назар сола бошлаган эди. Шаҳар ёндирилиб, вайрон этилганди. Геринг, ҳужумда уч юзта самолёт қатнашди, деб хабар қилган эди фюрерга. Бир кеча-кундуз давомида сочлари оқариб кетган

Килнинг гаулейтери Грохе: ҳужумда саккиз юзта «учувчи истеҳкомлар» иштирок қилганди, люфтваффе эса шаҳарни қутқариб қолиш учун ҳеч нарса қилолмай, ожизлик қилди, деб асосли тарзда Герингни рад этди.

Гитлер Герингга индамай қараб турарди, фақат ижирғангандай афти буришиб кетди, чап қўли эса жой тополмай, тимирскиланарди – гўё фюрер ҳадеб танасига тошган қўтирни қашиётганга ўхшарди. Кейин жазаваси қўзиди.

– Германия шаҳарларига бирорта душман бомбаси тушмайди эмиш?! – Герингга қарамай, асабийлик ва алам билан гапира бошлади у. – Миллатга бу гапларни ким айтган эди? Ким партиямизни шунга ишонтирганди?! Мен қарта ўйинлари ҳақида китобларда ўқиганман – уйдирма нималигини тушунаман! Аммо Германия гардкам деб қарта ташланадиган қиморхона столидаги кўк мовут эмас! – Гитлер Герингга бир ўқрайиб қўйиб, сўзини давом эттирди: – Сиз фаровонлик ва зеб-зийнат ботқоғига ботиб қолибсиз, Геринг! Сиз уруш йилларида худди император ёки ҳокими мутлақ яҳудий бой каби ҳаёт кечиряпсиз! Душман самолётлари миллатни тўпга тутаетган бир пайтда сиз ўқ-ёй билан кийик овлаб юрибсиз. Доҳийнинг бурчи – миллатни улуғлаш! Доҳий вазифаси – ваъдага вафо қилишдир!

Кейинчалик маълум бўлишича, Геринг Гитлернинг мана шу гапларини эшитиб, уйига қайтган ва иситмаси кўтарилиб, қаттиқ асаб касалига дучор бўлиб ётиб қолган. У бомбардимон қилинган шаҳарларга бориб турар, у ерда халқ билан учрашар, жабрланганларга тезлик билан ёрдам кўрсатишни талаб қилар, шаҳар-

ларнинг ҳаво мудофаасини қайтадан ташкил этар ва шулардан кейин иситмаси кўтарилиб, ўринга ётиб оларди; қон босими ошиб кетар, бармоқлари музлар, чаккаси ёрилиб кетаётгандек бўлар, пешанаси чидай бўлмас даражада оғрирди. Гиммлер Герингнинг обрўсига путур етказувчи материаллар тўплаш ниятида – балки найранг ишлатаётгандир – шифокорлар хулосасини олиб келишларини сўради. Бироқ тиббий текширувлар Герингнинг қон босими чиндан ҳам кескин кўтарилиб кетганлигидан дарак берарди.

Шундай қилиб, Гитлернинг расмий вори си Геринг 1942 йили биринчи мартаба иззат-нафсига тегадиган даражада танқид қилинганди, бунинг устига бу воқеа фюрер девонидагиларнинг кўз олдида юз берган эди. Бу воқеадан Гиммлер дарҳол фойдаланди ва эртасигаёқ СС рейхсфюрери, Гитлердан рухсат сўраб ўтирмасданоқ, «фюрернинг энг яқин сафдошининг» телефонда сўзлашган гапларини тинглаб боришни буюрди.

Гиммлер биринчи марта, албатта, фюрернинг рухсатини олгач, рейхсмаршалнинг укаси билан бўлган воқеадан сўнг, бир ҳафта давомида Герингнинг телефон орқали гаплашган гапларини тинглаб туришни буюрган эди. Геринг ўз укасини Венадан Прагага – «Шкода» заводларининг экспорт бўйича раҳбари вазифасига ўтказгандан сўнг, ранжитилганларнинг ҳимоячиси сифатида ном чиқарган Альберт акасининг бланкасига Маутхаузен қамоқхонасининг назоратчисига: «Айбини жиддий исботловчи далиллар бўлмаганлиги туфайли профессор Кишни дарҳол озод қилинг», деб ёзиб

юборган эди. Хатнинг юзида исми қўйилмаган «Геринг»нинг имзоси турарди. Ўтакаси ёрилиб кетаёзган концлагерь назоратчиси бирйўла шарифи Киш бўлган икки кишини озод қилиб юборган: кейин маълум бўлишича, улардан бири – профессор, иккинчиси – яширин ташкилотчи экан. Геринг укасини қутқариш учун катта меҳнат сарфлади: бу воқеани Гитлерга қизиқ латифага ўхшатиб гапириб бериб, укасини зарбадан сақлаб қолди. Шундан сўнг Гиммлер дарҳол ўзини четга олди ва Гитлер бу ҳақда қаттиқ ҳазил қилган бўлса, у ҳам бу воқеани шунчалик ҳазилга айлантириб, ҳикоя қилиб юрди.

Бироқ шу воқеадан кейин ҳам Гитлер Борманга қайта-қайта таъкидларди:

– Герингдан бошқа ҳеч ким менинг ворисим бўлолмайди. Чунки, биринчидан, у ҳеч вақт ўзича сиёсат юритмаган, иккинчидан, унинг халқ орасида обрўси бор, учинчидан, душман матбуотидаги карикатуралар учун асосий нишондир.

Гитлер бу гапларни бутун амалий фаолиятини ҳокимиятни қўлга олишга қаратган киши, бегоналарга эмас (диктофонларга ҳам эмас, чунки у ўша пайтларда «курашдош биродарлари» унинг гапларини яширин равишда тинглашлари мумкинлигига ишонмас эди), балки кечаси ўринда ётганида ўз хотинига «Мен яшаётганим йўқ, балки менинг жисмимда фюрер яшамоқда...» – деган киши ҳақида айтган эди.

* * *

Биринчи Жаҳон урушининг жасур учувчиси, кайзер Германиясининг қаҳрамони немислар-

нинг биринчи бош кўтариб чиқишлари муваффақиятсиз тугагач, Швецияга қочган эди. У ерда фуқаро авиациясида учувчи бўлиб ишлай бошлади ва бир куни князь Розенни самолётда олиб кетаётганида қаттиқ бўронга дуч келиб, ўз самолётини мўъжиза билан Рокштадт қасрига қўндиролган эди. У ерда полковник фон Фокнинг қизи Карина Фон Катцов билан танишди. Уни эридан айнитди, сўнгра Германияга жўнаб, у ерда фюрер билан учрашди. 1923 йил 9 ноябрда бўлиб ўтган турли намойишларда қатнашиб яраланди, бир амаллаб қамоқ жазосидан қутулиб, Инсбрукка жўнади, у ерда уни Карина кутарди. Уларнинг пули йўқ эди, лекин меҳмонхона хўжайини уларни бепул боқиб турди: у ҳам Геринг каби ўз эътиқодига содиқ бўлиб, Инсбрукдаги меҳмонхоналарнинг етмиш фоизини қўлга олган яҳудийлардан жабр тортмоқда эди. Кейинчалик Герингни хотини билан Венециядаги «Британия» меҳмонхонасининг хўжайини таклиф қилди ва эр-хотин у ерда 1927 йилгача, Германияда афви умумий эълон қилинган кунгача яшадилар. Ярим йил ўтмасданок у бошқа ўн бир немис қаторида рейхстаг депутати бўлиб олди. Гитлер рейхстаг депутатлигига номзодини қўя олмасди, чунки у австриялик эди.

Янги сайловларга тайёргарлик кўриш керак эди. Фюрер қарори билан Геринг партия ишидан кетди ва фақат рейхстаг аъзоси бўлиб қолди. Унинг вазифаси дунёдаги энг кучли одамлар билан алоқа ўрнатишдан иборат эди – ҳокимиятни қўлга олмоқчи бўлган партия кенг алоқа доирасига эга бўлмоғи лозим. Партия қарори билан у Баденштрасседаги ҳашаматли

уйлардан бирини ижарага олди: у ерга, унинг ҳузурига шаҳзода Гогенцоллер, шаҳзода Кобург, турли нуфузли мавқега эга одамлар келиб турдилар. Унинг файзи Карина эди: истараси иссиқ, оқсуяк аёл, швециялик амалдорнинг қизи, уруш қаҳрамони, мусофир, жангчи, ваҳшийликларга бардош беролмаётган Фарбдаги қутурган демократиянинг ашаддий душмани бўлган Герингнинг хотини сифатида Карина ҳаммага ёқарди.

Ҳар гал, қабул маросими олдидан эрта билан уйга Берлин миллатчилар ташкилотининг партайлейтери Геббельс келарди. У партия билан Геринг ўртасида алоқачи эди. Геббельс роля чаларди, Геринг, Карина ва унинг биринчи эридан қолган ўғли Томас халқ қўшиқларини айтишарди: рейхстагдаги немислар етакчисининг уйида ўта бачкана америка ёки француз жази янграшига эса тоқат қила олишмасди.

Худди шу ерга, партия ҳисобидан ижарага олинган уйга, 1931 йилнинг 5 январиди Гитлер, Шахт ва Тиссен кириб келдилар. Худди шу ҳашаматли уй молия ва саноат корчалонларининг Гитлер билан тил бириктиришларининг гувоҳи бўлди.

Кўп ўтмай Гитлер муваффақиятга эришди. Карина Швецияга учиб кетди ва у ерда тутқаноқ касалига мубтало бўлиб вафот этди. Ҳар қандай шароитда ҳам Герман фюрернинг содиқ хизматкори бўлиб қолсин – унинг сўнгги истаги, васияти шундай эди.

Рэм бошлиқ фитнадан сўнг, фюрер капитал билан иттифоқ тузиб, ғояга хоинлик қилди, деб ҳисоблаган партиянинг фахрийлари унга қарши курашга ўтиб олганларида, партиянинг қуйи органлари ва қуйи доираларида:

– Герингнинг Германлиги қолмабди, у президент бўлиб қолибди... У партиядош ўртоқларини қабул қилмай қўйибди, идорасида уларни менсимай куттириб қўяётган эмиш... У зеб-зийнатга ботиб кетибди... – деган гаплар тарқала бошлади.

Аввал бу ҳақда фақат партиянинг оддий аъзолари яширинча гап тарқатиб юрдилар. Аммо Геринг 1938 йилда Берлин яқинида Каринхале қасрини қуриб бўлгач, унинг устидан оддий одамлар эмас, балки бошлиқлар – Лей ва Заукель шикоят қилдилар. Геббельс эса Геринг Берлиндаги ижарага олинган уйдаёқ айний бошлаган деб ҳисобларди.

– Зеб-зийнат ботқоғига ботиб кетмоқда, – дерди у, – Герингга ёрдам бериш керак, чунки у биз учун жуда қимматли одам.

Гитлер Каринхалега борди, ўша қасрни кўздан кечириб, бундай деди:

– Герингни тинч қўйинглар... Ахир Фарб элчиларини қандай шароитда қабул этишни унинг ўзи билади... Каринхале чет эллик меҳмонлар қабул қилинадиган жой бўла қолсин. Қўяверинглар! Германнинг бунга ҳадди сиғади. Каринхале халқ мулки ва Герман у ерда яшайди деб ҳисоблай қоламиз...

Чехословакия элчиси Местний қўлга киритган хабарга қараганда, Геринг бу қасрда бутун вақтини энг яхши кўрган муаллифлари – Жюль Верн, Карл Мэй китобларини қайта-қайта ўқиш билан ўтказар экан. Шу ерда ўргатилган кийикларни овлар, кечқурунлари эса аллақанча вақт кинозалда ўтирар: бирйўла бештадан саргузашт фильмларни томоша қиларди. Намойиш пайтида меҳмонларини тинчлантириб:

– Ташвишланманглар, охири яхшилик билан тугайди, – деб қўяр эди.

Штирлиц Герингнинг семиз жасади чизилган расмни бир четга қўйиб, Геббельс қиёфаси ишланган қоғозни олдига сурди. Рейх киностудияси жойлашган ва ҳамма актрисалар яшайдиган Бабельсбергдаги ишратлари учун унга «Бабельсберг буқачаси» деган лақаб қўйгандилар. Унинг устидан тўпланган маълумотларда Геббельс чех актрисаси Лида Бааровага айланишиб юрган пайтларда фрау Геббельс билан Геринг ўртасида бўлиб ўтган суҳбат ёзиб қўйилганди. Ўшанда Геринг унинг хотинига қуйидагиларни айтганди:

– Хотинларни деб пешанаси ёрилади. Шармандалик бу. Бизнинг ғоямиз учун жавобгар бўлган одам тасодифий алоқалар билан ўзини шарманда қилиб юрса-я!

Фюрер фрау Геббельсга ажралишни тавсия қилган эди.

– Мен сизнинг тарафингизда бўламан, – деганди у, – токи ўзини юксак ахлоқли ва оила олдидаги муқаддас бурчини бегараз адо этадиган ҳақиқий эркакдек тутишни ўрганмагунича эрингиз билан шахсан учрашишдан воз кечаман...

Ҳозир эса бу гаплар унутилиб кетган эди – шу йил январь ойида Гитлер Геббельсникига хотинининг туғилган кунига келди. У фрау Геббельсга кичкинагина гулдаста тақдим қиларкан, бундай деди:

– Кечикканим учун афв этишингизни сўрайман, чунки гул топаман деб бутун Берлинни айланиб чиқдим – Берлин гаулейтери партайгеноссе Геббельс барча гул дўконларини бер-

китиб қўйибди: тотал уруш пайтида гул керак эмасмиш...

Қирқ дақиқадан кейин Гитлер жўнаб кетгач, Магда Геббельс:

– Герингларникига фюрер ҳеч вақт бормасди... – деди.

Берлин вайронага айланганди, минг йиллик рейх пойтахтидан бир юз қирқ чақирим нарида жанглар бораётган бир пайтда севинчи ичига сиғмаган Магда Геббельс ўз галабаси суруридан маст эди. Эри ёнида турар, юзлари эса бахтиёрликдан оппоқ оқариб кетганди: ҳазилакам гапми бу, олти йиллик танаффусдан сўнг фюрер унинг уйига келган эди-да, ахир...

«Бунинг энди аҳамияти йўқ, – мулоҳазасини давом эттирди Штирлиц, – беҳуда хатти-ҳаракатлардан бошқа нарса эмас...»

У қоғозга катта доира шаклини чизиб, шошилмай унинг ичини аниқ ва тўғри чизиқлар билан тўлдира бошлади. У Геббельснинг кундалик дафтарларига тааллуқли нарсаларни эслай бошлади. Геббельснинг кундалик дафтарлари билан рейхсфюрер қизиқаётганлиги ва ўз вақтида бу дафтарлар билан танишиш иштиёқида кўп уриниб кўрганлигидан хабардор эди. У фақат бир неча саҳифанинг фотонусхаси билан танишишга муваффақ бўлган эди, холос. Штирлицнинг хотираси жуда зўр эди: унча диққат сарфламай, дафтардаги ёзувларни кўз ўнгига келтира бошлади:

«1943 йил, 9 декабрь. Англияда грипп эпидемияси бошланибди, – деб ёзарди Геббельс. – Ҳатто қирол бетоб экан. Қани энди шу эпидемия бутун Англияни қириб юборса, аммо бу ажойиб истакнинг амалга ошиши қийин бўлса керак.

1943 йил, 2 март. Ҳамма яҳудийлар Берлиндан йўқ қилингунига қадар дам олмай ишлайман, Оберзальцбергда Шпеер билан суҳбат қилиб бўлгач, Геринг ҳузурига жўнадим. Унинг ертўласида 25 минг шиша шампань бор экан. У тағин фидойи ватанпарвар эмиш! У ички кўйлақда экан. Унинг рангидан кўнглим беҳузур бўлди. Нима ҳам қилиб бўлади, у қандай одам бўлмасин, кўниб юраверишга мажбурсан».

Штирлиц кулиб юборди: Гиммлернинг Геббельс ҳақида айнан худди шу сўзларни айтгани эсига тушганди. У буни қирқ иккинчи йилда айтган эди. Геббельс у вақтда оиласи билан катта уйда эмас, балки шаҳар чеккасида «ишлаш учун» қурилган кичкинагина дала ҳовлида турарди. Дала ҳовли кўл бўйида жойлашган бўлиб, ичкарига қамишзор томондан айланиб ўтиш мумкин эди – сув у ерда тўпикқача чиқар, СС қоровуллари назорат қилиш жойи четроқда жойлашган эди. Унинг ҳузурига актрисалар келиб туришарди: улар электр поезддан тушиб, ўрмон орқали ўтиб келардилар. Геббельс аёлларни уйига машинада олиб келишни ўз шаънига тўғри келмайдиган дабдаба деб ҳисобларди. Уларни қамишзордан ўзи олиб ўтарди, кейин азонда, ССчилар ухлаётган пайтда кузатиб кўярди. Гиммлер бундан хабардор эди, албатта. Ана шунда Гиммлер: «У қандай одам бўлмасин, кўниб юраверишга мажбурсан...» деган эди.

Штирлиц Геринг ва Геббельс қиёфаси тасвирланган қоғозларни ғижимлаб, шам алангасига тутиб ёқа бошлади. Олов бармоқларини куйдирай деганда, қоғозларни каминга ташла-

ди. Чиройли чўян косов билан кулни титиб, яна стол ёнига келди ва папирос чекди. Кейин Гиммлер ва Борман тасвирланган иккала варақни олдига суриб қўйди.

«Геринг ва Геббельс бундан истисно. Буларни танламайдилар. Унисини ҳам, бунисини ҳам. Геринг музокараларга журъат эта оларди-ю, лекин ҳозир обрўсини тушириб қўйган, у ҳеч кимга ишонмайди. Геббельс-чи? Йўқ. У бунга журъат этолмайди. У фанатик, охиригача ўз ишига содиқ бўлиб қолади, унга таяниб бўлмайди, дарҳол шерикликка бошқаларни қидира бошлайди.

Гиммлер билан Борман қолди. Иккаласидан бири. Агар мен шуларнинг биридан бошқаларига қарши ишлаш учун ваъдасини ололсам – ютиб чиққан бўламан. Агар хатога йўл қўйсам – жонимдан айриламан. Дарҳол ҳаракат қилмоқ зарур. Аммо қайси бирини танлаш керак? Афтидан, Гиммлерни. У ҳеч қачон музокара олиб боришга ботинолмас, чунки ўз номининг қанчалик нафрат билан тилга олинаётганлигини билса керак. Афтидан, Гиммлерни танлаш лозим...»

Худди шу пайтда ранглари оқариб, кўзлари киртайиб, оғриқдан боши тарс ёрилиб кетай дейтган Геринг фюрер бункеридан Каринхалегга қайтаётган эди. Бугун эрталаб у машинада фронтга, рус танклари ёриб ўтган жойга борди. У ердан дарҳол Гитлер ҳузурига жўнади.

– Фронтда ҳеч қандай уюшқоқлик йўқ, – деган эди у, – ҳамма ёқда тартибсизлик. Аскарлар кўзида довдираш аломатларини кўрасиз. Зобитлар маст-аласт. Душманларнинг хужуми қўшинни ваҳимага солиб қўйган... Менимча...

Гитлер унинг гапларига кўзларини қисиб, ўнг қўли билан дир-дир титраётган чап қўли тирсагини ушлаб турган ҳолда қулоқ соларди.

– Менимча, – такрорлади Геринг, аммо Гитлер унинг гапини охирига етказишига қўймади.

У зўрға ўрнидан турди, қизарган кўзлари чақчайди, нафратдан мўйлови қимирлаб кетди.

– Мен сизга бундан кейин фронтга боришни ман этаман! – деди у аввалгидай баланд ва кучли овоз билан. – Мен бундай ваҳима тарқатишни ман этаман!

– Бу ваҳима эмас, ҳақиқат, – Геринг умрида илк бор фюрерга гап қайтарди-ю, қўл-оёғи музлаб кетганлигини сизди. – Бу ҳақиқат, фюрерим, бу ҳақиқатни сизга айтиш менинг бурчим!

– Бас қилинг! Яхшиси, авиация билан шуғулланинг, Геринг! Тиниқ мия, истиқболни кўра билиш ва куч зарур бўлган жойга ўзингизни суқаверманг. Маълум бўлдики, бунга лаёқатингиз етмас экан. Мен сизга ҳозир ҳам, бундан буён ҳам фронтга боришни ман этаман!

Геринг бу ҳақоратдан ерга кириб кетаёзди, у фюрернинг пасткаш адъютантлари Шмунд ва Бургдорфнинг орқадан туриб, иршайганларини сизди.

Каринхаледа уни Люфтваффе штаби ходимлари кутиб турардилар: бункердан чиқа туриб, уларни тўплашни буюрган эди. Аммо кенгашни бошлаёлмади – адъютант СС рейхсфюрери Гиммлер келганлигини айтди.

– У яккама-якка гаплашишни сўрамоқда, – деди адъютант сўзларига кўп маъно бермоқчи бўлиб. Ўтирганлар орасида адъютантларнинг иши ҳам сеҳрли ва қизиқарли бўлар экан деган

таассурот қолдириш мақсадида шу оҳангда гапирган эди.

Геринг рейхсфюрерни ўз кутубхонасида қабул қилди. Гиммлер ҳар вақтдагидек кулиб турар ва кўринишидан хотиржам эди. Қўлида қалин қора чарм жилдини ушлаб турарди. У курсига чўкди, кўзойнагини олди, шишаларини узоқ артди, кейин ҳеч қандай муқаддимасиз деди:

– Фюрер бундан кейин миллат доҳийси бўлолмайди.

– Нима қилиш керак? – ўйлаб ўтирмай сўради Геринг, СС раҳбари айтган гапларнинг маъносини тўла чақиб олишга улгурмасданоқ.

– Аслини олганда бункерда СС кўшинлари жойлашган, – давом эттирди Гиммлер хотиржам ва равон овоз билан, – аммо гап бундагина эмас. Фюрернинг иродаси бўшашган. У қарорлар қабул қилолмаяпти. Биз халққа муружаат қилишимиз шарт.

Гиммлернинг тиззасида ётган қора жилдга қараб қолди Геринг. Қирқ тўртинчи йили хотинининг дугонаси билан телефон орқали сўзлаша туриб: «Яхшиси, бу ерга кела қол, телефон орқали гаплашиш қалтис иш, гапларимизни тинглаб турувчилар бор», деган гаплари ёдига тушди. Геринг ўша пайтдаёқ Эммига: «Буни гапира кўрма, тентаклик бу», дегандек бармоқлари билан столни уриб қўйганлигини эслади. Мана, ҳозир ҳам у қора жилдга қарар экан, балки ичида диктофон бордир, балки бир соат ўтар-ўтмас ёзиб олинган бу суҳбат Гитлерга қўйиб берилар, ана унда гап тамом-вассалом.

«У истаган гапини гапираверсин, – ўйларди Геринг Гиммлер ҳақида. – Айғоқчилар отахони

софдил одам бўлолмайди. У мени бугун фюрер олдида шарманда бўлганимни билган, албатта. У ўз вазифасини ниҳоясига етказмоқчи бўлиб келган».

Ўз навбатида, Гиммлер ҳам «иккинчи рақамли фашист» нималарни ўйлаб турганини биларди. Шу сабабли, бир хўрсиниб қўйиб, унга ёрдамга келмоқчи бўлди. У бундай деди:

– Сиз – вориссиз, бинобарин, сиз – президентсиз. Шундай қилиб, мен – рейхсканцлер.

СС раҳбари бўлганлиги сабабли миллатни ўз ортидан эргаштира олмаслигини Гиммлер яхши биларди. Унга ўзини яшириб турадиган машҳур ном керак эди. Герингдан яхшироқ қалқонни топиш эса амри маҳол.

Геринг яна ўйлаб ўтирмай жавоб қайтарди:

– Бу мумкин эмас... – У бир нафас жим қолди ва борди-ю, қора жилдга диктофон яширилган бўлса, ёзиб олинмасин деб, пичирлаб гапира бошлади: – Бу мумкин эмас. Фақат бир одам ҳам президент, ҳам рейхсканцлер бўлиши лозим.

Гиммлер кулиб қўйди ва бир дақиқа жим ўтирди, кейин дик этиб ўрнидан туриб, Геринг билан партиячасига хайрлашди-да, кутубхонадан пилдираганча чиқиб кетди...

3

Штирлиц хонадан гаражга тушди. Илгаригидек энди Цоссен худудида ҳам бомбалар портамоқда, ҳар ҳолда унга шундай туюларди. Штирлиц дарвозани очиб, руль олдига ўтирди ва моторни юргизди – «Хорьх»нинг қувватли мотори равон ишлай бошлади. Штирлиц гараждан чиқиб, дарвозани ёпди, машинаси бир

силтаниб, шитоб билан илгарилаб кетди. У ўзи ёлғиз бўлганида, тун пайтида, бомбардимон вақтидагина машинани ана шундай шитоб билан жойидан қўзғатарди. Немис ҳайдовчилари жуда эҳтиёткор бўладилар. Машинани турган жойидан шитоб билан қўзғатиш – фақат ажнабийларгагина: ё славян, ёки америкаликларга хос одат.

«Қани кетдик, машинаси тушмагур», – деди у ўзига ўзи русчалаб, радиони қўяр экан. Енгил мусиқа садолари эшитилди. Бомбардимон пайтида радиодан ҳар вақт қувноқ қўшиқ бериларди. Фронтда ўларча калтак ейилаётган ёки ҳаво ҳужуми пайтида радиодан доим хушчақчақ ва кулгили дастурларни эшиттириш одат тусига кириб қолган эди. «Қани физилла, машинажон, бомба тагида қолмаслик учун тез юр. Бомба кўпинча қимирламайдиган нишон устига тушади. Ҳаракатлаётган объектга бомба тушиш имконияти анча камаяди. Элик километр тезликда борамиз: демак, бомба остида қолиш хавфи ҳам элик марта камаяди...»

У машинада юришни яхши кўрарди. Унинг олдида бирорта муаммо кўндаланг бўлса, дарҳол «Хорьх»ига ўтириб, соатлаб Берлин атрофидаги йўлларда айланиб юрарди. Аввал у акселераторни бор кучи билан босиб, йўлга тикилиб кетаверарди; тезлик диққатни ўзига тортади, шунда одам ўзини машина билан бир бўлиб кетгандек сезади ва шунинг учун мия каттаю кичик, бир-бирини рад этувчи ва аксинча бир-бирини тўлдирувчи мулоҳазалардан холис бўлади. Тезлик – ақл ёрдамчиси. У майда-чуйда хаёллардан бутунлай холис бўлиш имконини беради. Ана шундан кейингина, тез

ва қалтис юришдан сўнг машина қандайдир кичкинагина қовоқхона олдида тўхтагачгина – бу ерда урушнинг энг оғир йилларида ҳам коньякни карточкасиз сотаверардилар, – дераза олдидаги стол ёнига ўтириб, ўрмон товушларига қулоқ солиб, икки ҳисса «Якоби» коньягини ичиш ва ҳал қилиниши лозим бўлган масалалар устида шошилмай ўйлаб кўриш мумкин бўлади. Юриш тезлиги кучайиши билан ўйлаш секинлашади. Энг охирги тезликда юриб, маълум масофа босиб ўтилгач, киши анча хотиржам хаёл қилади. Ҳарқалай Штирлиц ўзини шундай ҳис этарди.

Унинг радио мутахассислари – Эрвин ва Кэт – Шпрее қирғоғидаги Кепеникда яшардилар. Иккаласи: Эрвин ҳам, Кэт ҳам ухлаб ётишган эди. Кейинги пайтларда улар жуда барвақт уйқуга кетардилар, чунки Кэт фарзанд кутаётганди.

– Кўринишинг яхши, – деди Штирлиц, – ҳомиладорлик янада гўзал қилиб юборадиган нодир аёллар тоифасига кирасан-да.

– Ҳомиладорлик ҳамма аёлларнинг ҳам чиройини очади, – жавоб берди Кэт. – Буни пайқашга шунчаки сенда имкон ҳам, фурсат ҳам бўлмаган-да...

– Имкон ва фурсат бўлмаган, – кулиб сўзлади Штирлиц, – буни тўғри айтдинг.

– Сутли қаҳва қилиб берайми? – сўради Кэт.

– Сутни қаердан олдинг? Сизларга сут олиб келиш ёдимдан чиқибди... Аттанг...

– Костюмимга алмашдим, – жавоб берди Эрвин. – Оз-оз бўлса ҳам, албатта, сут ичиб туриши зарур. Ҳомиладорларнинг овқати ҳам жуда бошни қотирадиган нарса экан-да.

Штирлиц Кэтнинг қўлидан тутиб, самимий сўради:

– Бирорта куй чалиб берасанми?

Кэт рояль ёнига ўтирди ва ноталарни титкилаб, Бахни олди. Штирлиц дераза ёнига борди-да, Эрвиндан секин сўради:

– Яхшилаб текшириб кўрдингми, ҳаво кирадиган жойга бирор нима тиқиб қўймаганмикинлар?

– Текширдим. Менимча, ҳеч нарса йўқ. Нима гап ўзи?

– Ҳеч гап йўқ. Ҳаммаси жойида. Шунчаки эҳтиёт шарт-да.

– СДдаги биродарларинг янги жирканч ўйинни ўйлаб чиқардиларми дейман?

– Ким билади дейсан. Эҳтимол. Инсоният ҳаммадан кўп ўзгалар сирини билишга ошиқадди ва яхши кўради.

– Хўш? – сўради Эрвин. – Нима гап?

Штирлиц кулиб бошини қимирлатди.

– Биласанми, – осойишта гап бошлади у, – мен топшириқ олдим... – У яна кулиб қўйди. – Энг олий мартабадагиларнинг қайсиси Фарб билан сепарат музокаралар бошламоқчи бўлаётганини аниқлашим керак... Улар гитлерчи раҳбарлардан бирини назарда тутишяпти. Энг каттаконларини. Қалай вазифа? Қизиқми? Башарти мен йигирма йил мобайнида қўлга тушмаган эканман, демак, у ҳамма нарсанинг уддасидан чиқади деб ўйласалар керак. Қани энди Гиммлерга ўринбосар бўлиб олсам. Ёки фюрер ўрнини эгалласаммикин? Хайль Штирлиц! Қалай? Мен эзма бўлиб қолибман-а, сезяпсанми?

– Сенга ярашади бу, – жавоб берди Эрвин.

– Сен қандай туғмоқчисан, жоним? – сўради Штирлиц Кэт куйни ижро қилиб бўлгач.

– Менимча, ҳали туғишнинг янгича усулини ўйлаб топмаганлар, шекилли, – жавоб берди аёл.

– Мен ўтган кунни бир шифокор билан суҳбатлашган эдим... Мен сизларни қўрқитмоқчи эмасман... – У Кэтга яқинроқ бориб, илтимос қилди: – Чалавер, жоним, чалавер. Ўзим қўрқиб кетган бўлсам ҳам, сизларни қўрқитмоқчи эмасман. Ўша кекса доктор менга: «Туғаётган пайтида ҳар бир аёлнинг қаердан эканлигини аниқлаб оламан», – деди.

– Тушунмадим, – деди Эрвин. Кэт чалишдан тўхтади.

– Чалавер, жоним, чалавер, – илтимос қилди Штирлиц, – қўрқма. Аввал эшит, сўнгра бирор чорасини топишни ўйлаб кўрамиз. Аёлларнинг тўлғоқ пайтида додлашини биларсан, албатта.

– Раҳмат-э, – кулиб жавоб берди Кэт, – аёллар туғаётганда қўшиқ айтишса керак деб ўйлаб юрардим.

– Биласанми, жоним, улар ўз она тилларида қичқиришар экан. Қаерда туғилган бўлсалар, ўша ернинг шевасида. Демак, сен рязанчасига «ойи» деб қичқирар экансан...

Кэт куйни ижро этишда давом этаверди, аммо Штирлиц унинг кўзлари жиққа ёш тўлганини кўриб қолди.

– Нима қиламиз энди? – сўради Эрвин.

– Сизларни Швецияга жўнатсак-чи? Бу менинг кўлимдан келар.

– Энг сўнгги алоқа воситасидан ҳам маҳрум бўласанми? – сўради Кэт.

– Мен бу ерда қоламан-ку, – деди Эрвин. Штирлиц «йўқ» дегандай бошини қимирлатди.

– Бир ўзингни қўймайдилар. Фақат бирга кетишларинг мумкин; у уруш ногирони сифатида санаторийларда даволанишга муҳтож, Стокгольмдаги немис қариндошлари таклиф қилишади... Бир ўзингни ўтказмайдилар. Сенинг эмас, унинг амакиси швед нацисти ҳисобланади...

– Биз шу ерда қоламиз, – деди Кэт. – Қўявер, немис тилида қичқирарман.

– Русча ҳақоратли сўзларни ҳам бир оз қўшишинг мумкин, лекин албатта, Берлин талаффузида бўлсин, – ҳазиллашди Штирлиц. – Бу нарсани ҳал қилишни эртага қолдирамиз: қаҳрамонлик кўрсатмай, бафуржа ўйлаб кўрамиз. Кетдик, Эрвин, алоқа боғлаш керак. Эртага менга қандай жавоб беришларига қараб бирор қарорга келамиз.

Беш дақиқадан сўнг улар уйдан чиқдилар. Эрвиннинг қўлида жомадон, унда эса рация бор эди. Улар Рансдорф томон ўн беш чақиримча йўл юриб, ўрмонга кирдилар, Штирлиц моторни ўчирди. Илгаригидек бомбардимон давом этмоқда эди. Эрвин соатига қараб олди-да:

– Бошладикми? – деди.

– Бошладик, – жавоб берди Штирлиц, аччиқ француз «Галуаз» тамакисини тутатиб, қаттиқ тортар экан. – Бошладик, – яна қайтарди у.

«ЮСТАС – АЛЕКСГА

Ҳали ҳам Фарбдаги бирорта жиддий сиёсатчи СС ёки СД билан музокарага ботинолмайди деган ишончдаман. Аммо топшириқ олганим учун, уни амалга оширишга киришмоқдаман.

Сизлардан олинган маълумотларнинг бир қисмини Гиммлерга етказсамгина топшириқни бажаришим мумкин деб ҳисоблайман. Унинг таянчига эга бўлганимдан сўнггина музокара йўлини қидираётган кишиларни кейинчалик тўғридан-тўғри кузатиб бориш имкониятига эга бўлишим мумкин. Менинг Гиммлерга «чақимчилик» қилишим – майда-чуйда нарсаларни сиздан бемаслаҳат ўзим уюштиравераман – гипотезангизни исботлаш йўлидами, уни рад этиш йўлидами, барибир, сизни барча янгиликлар билан таништириб туришга ёрдам беради. Ҳозирча бундан бошқа йўл йўқ деб ҳисоблайман. Агар маъқул топилса, Эрвин канали орқали «яхши» деган жавоб беринг.

ЮСТАС».

– У ҳалокат ёқасига бориб қолибди, – деди Марказ бошлиғи бу Москвага етказилгач. – Башарти тўғридан-тўғри Гиммлер билан алоқа боғласа – ҳалок бўлди деяверинг, ҳеч нарса қутқариб қололмайди уни. Ҳатто Гиммлер «беркинмачоқ» ўйнамоққа аҳд қилса-чи деб фараз қилинган чоғда ҳам... СС рейхсфюрери бундай қилишга арзийдиган даражадаги шахс эмас у, албатта. Эртага эрталаб «қатъиян рад этилади» деган маънода шошилинч хабар юборинг.

Марказ билган нарсаларни Исаев билмасди, албатта, чунки сўнгги бир неча ой мобайнида тўпланган маълумотлар Гиммлернинг қандай инсонлигини очиб берадиган калит вазифасини ўташи мумкин эди.

* * *

У биров елкасига туртгандек кўққисдан уйғониб кетди. Каравотда ўтирар экан, атроф-

га аланглади. Хона жимжит. Кичкинагина соатнинг ёришиб турган мили тонгги бешни кўрсатарди.

«Ҳали жуда эрта, – ўйларди Гиммлер, – ҳеч бўлмаганда яна бир соат ухлаш керак».

У эснади, яна ёстиққа бош қўйиб, девор томонга ўтирилиб олди. Очиқ деразачадан ўрмон ғовури эшитилиб турарди. Кеча кечқурун қор ёға бошлаган эди, ҳозир сокин, ҳеч зор йўқ, қишки ўрмоннинг қанчалик гўзаллигини Гиммлер тасаввур қилди. У, худди ёшлигимдагидек ҳозир ҳам якка ўзим ўрмонга кирсам кўрқсам керак, деган хаёлга келди.

– Йўқ, йўқ, йўқ, – деди Гиммлер астагина, ўзи ҳам кутмаган ҳолда.

У каравотдан туриб, елкасига камзулини ташлади ва стол ёнига борди. Чироқ ҳам ёқмай, ёғоч курсининг четига ўтирди-да, қора телефоннинг гўшагига қўлини узатди.

«Қизимга телефон қилишим керак, – ўйларди у. – Қизалоқ хурсанд бўлади. Унинг қувониб юриши учун имконият кам».

Катта ёзув столидаги ойна остида икки ўғил боланинг расми кўриниб турарди.

Гиммлер бирданига кўз олдига Борманни келтирди ва ҳозир қизига телефон қилиб: «Салом, дўмбоғим, даданг гапиряпти. Қандай тушлар кўрдинг, жонгинам?» дея олмаслигимга ана шу бадбахт айбдор, деб ўйлади. У ҳозир ўғилларига ҳам телефон қилолмасди, чунки улар ғайриқонуний никоҳ фарзандлари эдилар. Қирқ учинчи йилда икки ўғлининг онаси Марта учун бомбалар ёғилаётган жойдан нарироқда, Баварияда чоғроққина вилла қуришга партиядан саксон минг марка қарз сўраганида Борман-

нинг лом-мим демагани Гиммлернинг ёдига тушди. Буни Бормандан эшитган фюрернинг тушлик пайтида ўзига бир неча бор ҳайрон бўлиб қараб қўйганини ҳам эслади. Гарчи у олти йилдан бери уйда яшамаётган бўлса-да, худди шу сабаб хотини билан ажрашолмасди. Қабул маросимларига хотини билан бирга боришга мажбур эди.

«Борманнинг айби йўқ бунда, – ҳамон ўйларди Гиммлер, – мен ўзим ноҳақман. Бу ташвишимга бўрдоқининг нима дахли бор. Ажралиш учун ҳар қандай хўрликка рози бўлардим. Аммо қизимнинг кўнглини офритишга ҳеч қачон ботинолмасдим».

Гиммлер фаолиятининг илк даврларини эслаб кулиб қўйди. У пайтлар хотини ва қизалоғи билан Нюренбергда оч-наҳор, совуқ хонада яшашарди. Бундан анча вақт ўтган бўлса ҳам, яқиндагина бўлиб ўтгандек туюларди. Орадан атиги ўн саккиз йил ўтибди. Ўша пайтда фюрернинг «биродари» Грегор Штрассернинг котиби бўлиб ишларди. У партия ташкилотлари ўртасида алоқа боғлаб, Германия бўйлаб санғиб юрарди, вокзалларда ухларди, егани нон билан қаҳва деб ном олган атала эди. Ўша пайтда, 1926 йилда, Штрассернинг кўриқчи СС гуруҳларини ташкил қилиш ҳақидаги фикри зарурат туфайли эмас, балки СА раҳбари Рэмга қарши бошланган кураш учун пайдо бўлганлигини ҳали англаб етмаган эди. СС гуруҳлари партия доҳийларини доим қўриқлаб юриш зарурлигига Гиммлернинг ишончи комил эди. Душманларнинг асосий вазифаси улуф доҳий, меҳнаткаш немисларнинг бирдан-бир дўсти Адольф Гитлери йўқ қилиш эканлигига унинг

ишончи комил эди. У столи тепасига Гитлернинг катта суратини илиб қўйди. Гитлер бир пайт Штрассер ҳузурига келганда ўзининг сурати остида сепкилли, озгин йигитчани кўриб бундай деди:

– Партия раҳбарларидан бирини бошқалардан ажратиб, шунчалик баланд кўтариш яхшими?

Гиммлер бундай жавоб қилди:

– Агар сиз оддий раҳбар бўлганингизда, мен партия сафида бўлмас эдим. Мен раҳбар эмас, балки доҳийга эга бўлган партия сафидаман!

Гитлер уни эслаб қолди. Бавария ташкилотининг котиби берган жавобдан Штрассер ҳам мамнундай бўлди-ю, аммо ичида мешчанлар муҳитидан раҳбарлар сафигача олиб чиққан одамининг нонкўрлигидан ўксинган эди. У фюрерга Гиммлерни янги ташкил қилинган СС гуруҳларига рейхсфюрер қилиб тайинлашни таклиф қилганида, СС биринчи галда унинг ўзига, Рэмга қарши курашига, партия ва фюрерга таъсир ўтказиш курашига хизмат қилди деб мўлжаллаган эди. Унинг бошчилигида дастлаб икки юз эсэсчи, атиги икки юз нафар эсэсчи бирлашган эди. Аммо ССсиз 1933 йилда фюрер галаба қозонолмас эди – Гиммлернинг бунга ишончи комил эди. Лекин галабадан сўнг фюрер уни Мюнхен шаҳри полициясининг бошлиғи қилиб тайинлади, холос. Шунда Гиммлер ҳузурига уни партиёга қабул қилган, партиёнинг мафкурачиси ва назариётчиси, СС гуруҳлари ташкил қилиш воясини биринчи майдонга ташлаган киши – Грегор Штрассер кириб келганди. Штрассер ўша пайтга келиб партия фахрийларига, Гитлер саноат корчалонларига сотилиб кетди, деб шикоят қилиб

юрган ва фюрерга қарши ошкора курашиш йўлига ўтиб олганди.

Ўшанда Гиммлер Штрассернинг гапини бўлиб: «Фюрерга содиқлик ҳар бир партия аъзосининг бурчидир. Ўз шубҳаларингизни анжуманда кўпчиликнинг ҳукмига ҳавола қилишингиз мумкин, аммо қарши курашда ўз обрў-эътиборингиздан фойдаланишга ҳақингиз йўқ – бундай қилиш партиянинг жипслигига путур етказди», – деган эди.

Ўша куни кечқурун Гиммлер ўз уйида, байрам қадаҳини кўтараётиб:

– Мен оддий оилалардан чиққан эсэсчиларимни оқсуяк қизларга уйлантириб тоза насли миллатни яратиш ниятида эдим, эндиликда, миллат душманлари: яҳудийлар ва руҳонийлар билан иш кўришимга тўғри келади. Бу фюрернинг истаги экан, начора шундай бўлажак, – деди. Чунки ўша пайтларда Герингга итоат этувчи марказий полиция органи ходимлари унинг уйидаги гапларини тинглашларини билар эди.

Гиммлер марказда қандай воқеалар юз бераётганини диққат билан кузатиб борди. У ғалаба завқи амалий ишни маълум даражада сустлаштирганини кўриб турди. У, Берлиндаги партия доҳийлари намойишларда сўзга чиқиш, тунларни эса дипломатик қабул маросимларида ўтказиш – хуллас, партия ғалабасининг самарасидан баҳраманд бўлишдан бошқа нарса қилмаяптилар, деб асосли равишда ўйлаб юрарди. Гиммлер бундай қилишга ҳали вақт эрта деб ҳисобларди. Шундан сўнг бир ой ўтар-ўтмас Дахауда биринчи намунавий концентративон қамоқхонани ташкил қилди.

Душманларга ён босган саккиз миллион кишини чинакам Германия фуқароси руҳида тар-

биялаш учун бу қамоқхона жуда яхши меҳнат мактабидир. Саккиз миллион кишининг ҳаммасини қамоқхоналарга ташлаш, албатта, бемаънилик бўлади. Аввало, битта қамоқхонада террор вазиятини яратмоқ, сўнгра иродаси синганларни битта-битта чиқаравериш керак. Қамоқхонадан чиққан бундай кишилар бугунги тузумнинг энг яхши ташвиқотчиларига айланадилар. Улар ёр-биродарлари ва бола-чақаларини тартибимизга лом-мим демай итоат этишга даъват қиладилар.

Унинг ҳузурига Герингнинг шахсий вакили келди. У Дахауда бир неча соат бўлгач сўради:

– Бу қамоқхонани, аввало конституцияга зид бўлганлиги туфайли, Европа ва Америкада кескин қораламасмикинлар?

– Нега энди тузум душманларини қамашни конституцияга зид тадбир деб ўйлайсиз?

– Чунки сиз қамаган кишиларнинг кўпчилиги ҳатто суд биносини кўрмаган. Айбаш учун ҳеч қандай хулоса, асос йўқ, қонундан асар ҳам кўринмайди...

Гиммлер шу масала устида ўйлаб кўришни ваъда қилди. Геринг вакили жўнаб кетди, Гиммлер эса шахсан Гитлерга хат ёзиб, унда суд ва терговсиз қамоққа олиш ҳамда концентрацион қамоқхонага жўнатиш қанчалик зарурлигини ишончли қилиб асослади.

«Бундай қилиш, – деб ёзди у фюрерга, – тузум душманларини халқ ғазабидан қутқариб қолишни кўзлаган инсонпарварлик тадбиридан бошқа нарса эмас. Миллат душманларини қамоқхонага тикмасак, биз уларнинг тирик қолишига кафил бўлолмаймиз: халқ уларни тошбўрон қилади».

Ана шу хат фюрер атрофидаги одамларнинг бирортасини қўлига тушиб қолмаслиги учун, Гиммлер ўша куниёқ катта йиғин уюштириб, хатдаги гапларни сўзма-сўз такрорлади ва унинг бу нутқи эртасига ҳамма газеталарда босилиб чиқди.

1933 йилнинг охирида бевосита Герингга итоат қилувчи Берлин полициясида катта жанжал чиққач, Гиммлер тундаёқ Мюнхендан жўнаб кетди ва эртасига фюрернинг қабулига муяссар бўлди. У «сотқин, эски тузум полициясини» «халқнинг асил фарзандлари» – СС назорати остига беришни сўради.

Гитлер Герингни хафа қилгиси келмади. У Гиммлерга тайинли жавоб бермади. Унинг қўлини шунчаки сиқиб қўйди, хона эшигигача кузатди, худди ўрганаётгандек кўзига тикилиб қаради, кейин бирданига хушчақчақ оҳангда деди:

– Келгусида ақлли таклифларингизни бир кун олдин юборадиган қилинг: менга юборган хатингизни ва Мюнхендаги йиғинда сўзлаган ўша мазмундаги нутқингизни назарда тутяпман.

Гиммлер кайфияти бузилиб жўнаб кетди. Аммо бир ой ўтгач, у Берлинга чақирилмасданок, Мекленбург ва Любек сиёсий полициясининг, яна бир ой ўтгач – 20 декабрда Баден, 21 декабрда Гессен, 24 декабрда Бремен, 25 декабрда Саксония ва Тюрингия, 27 декабрда Гамбург сиёсий полициясининг бошлиғи қилиб тайинланди. Бир ҳафта ичида у, ҳали ҳам Герингга бўйсуниб турган Пруссия полициясидан ташқари, бутун Германия полициясининг бошлиғи бўлиб қолди.

Гитлер Герингга, Гиммлер бутун рейх махфий полициясининг бошлиғи қилиб тайинласа-ю, аммо Герингга бўйсунса, деган фикрни таклиф қилди. Рейхсмаршал фюрернинг бу таклифига рози бўлди. Аммо унча хушламай рози бўлди, чунки тоталитар тузум шароитида махфий полиция кимнинг қўлида бўлса, ўшанинг доим ғолиб чиқишини яхши тушунар эди. Лекин Герингдек мавқега эга кимса учун полицияга бош бўлиш паст иш эди. У маршал, Пруссия бош вазири, рейхстаг раиси унвонларига эга эди. Бунинг устига яна бош полициячи бўлишни пасткашлик деб ҳисобларди. Шунинг учун у икки йўлдан бирини танлаши: ё Гиммлерни ўз кишиси қилиб олиши, ёки унинг иродасини букиб, ўзига итоат қилдириши керак эди. Геринг биринчи йўлни танламади – индамас, тили дағал ва кўримсиз Гиммлерни назарга илмади. У иккинчи йўлни танлади. У ўз котибига Гиммлерга ички ишлар вазирининг ўринбосари ва махфий полиция бошлиғи унвонини ҳамда полицияга тегишли масалалар муҳокама қилинганда мажлисларда қатнашиш ҳуқуқини бериш ҳақидаги қарорни фюрер идораси тасдиғидан ўтказишни буюрди. «Полиция масалалари» сўзидан кейин ёзилган «ва рейх хавфсизлиги масалалари» деган сўзларни ўз қўли билан ўчириб ташлади. Гиммлерга шунинг ўзи ҳам етар. Қарор лойиҳаси фюрер идорасидан тасдиқланиб ўтгач, Геринг ҳужжатни газеталарда босишни буюрди.

Гиммлер ҳужжатнинг газетада босилиб чиққанини кўргач, матбуот билан – журналистларни обрўсизлантирувчи маълумотларни йиғиш билан шуғуланувчи икки ходимини

чақириб, ўзининг янги лавозимга тайинланган-лигини расмий матбуот хабаридан бошқачароқ шарҳлаб беришни сўради. Геринг Гиммлернинг тайинланишига рози бўлиб, асосий хатога йўл қўйган эди: у Гиммлернинг СС рейхсфюрери деган асосий унвонини ҳеч ким бекор қилмаганини унутган эди. Натижада, эртасига барча марказий газеталар буни қуйидагича изоҳлаб чиқдилар: «Мамлакат адлияси муҳим ғалабани қўлга киритди – СС рейхсфюрери Гиммлер қўл остида жиноят, сиёсий полиция, гестапо ва жандармерия бирлаштирилди. Бу тадбир рейхнинг барча душманларини огоҳлантиришдир: тузумнинг қасоскор мушти зарба бериш учун ҳар бир ғаним, ҳар бир ички ва ташқи душман боши узра шай бўлиб туражак».

У Берлинга, ҳашаматли Ан Донненстаг уйига, Риббентропга қўшни бўлиб кўчиб ўтди. Душман устидан қозонилган ғалаба гаштини суриб юриш пайти давом этар экан, Гиммлер ўз ёрдамчиси Гейдрих билан бирга ғанимлар, асосийси, дўстлар устидан маълумотлар йиға бошлади. Собиқ бошлиғи Грегор Штрассерга тегишли маълумотларни шахсан ўзи тўплай бошлади. У ўзини фақат устози ва биринчи тарбиячиси бўлган Штрассернинг қони билан тўла-тўқис оқлаши мумкин эканлигини фаҳмлаганди. Шунинг учун ҳам Штрассерни отилишга дучор қилиши мумкин бўлган ҳар қандай далилларни, ҳатто майда-чуйдасигача синчиклаб йиға бошлади.

1934 йилнинг 20 июнида Гитлер Рэмга қарши бўлажак тадбирларни муҳокама қилиш учун Гиммлерни ўз ҳузурига суҳбатга чақирди. У фюрернинг хатти-ҳаракати қандай бўлиши-

ни олдиндан тасаввур қилолмас эди, аммо қандайдир ҳаракат зарурлигини биларди, у ҳар куни кўздан кечириб турган минг-минг бетлаб жосуслик маълумотлари ва ёзиб олинган телефон суҳбатлари шундан далолат берарди.

Рэмга қарши тадбир Гитлер билан бирга иш бошлаганларнинг ҳаммасини йўқотишга қаратилган баҳона эканини Гиммлер тушунарди. Биргалашиб иш бошлаганлар учун Гитлер оддий инсон, партиядош биродар эди, эндиликда эса Адольф Гитлер немислар учун доҳий бўлиб қолиши керак эди. Партия фахрийлари унинг учун ортиқча юк бўлиб қолди.

Душманлар ташвиқоти таъсирига тушиб қолган жуда озчилик фахрийлар шаънига Гитлер айтаётган ғазабли гапларга қулоқ солар экан, Гиммлер бунинг тагида нима ётганини очиқ-ойдин тушуниб турарди. Гитлер ҳеч кимга, ҳатто яқин дўстларига ҳам ҳамма ҳақиқатни очиқ айтолмасди. Гиммлер буни ҳам тушунарди ва шунинг учун Гитлер билан биргаликда миллий-ижтимоий партияни ташкил қила бошлаган тўрт минг нафар фахрий – деярли ҳамма фахрийлар устидан тўпланган маълумотларни стол устига қўйиб, фюрерга ёрдам қилди. У руҳий жиҳатдан жуда нозик йўл тутди. Гитлер унинг бу хизматини ёддан чиқармаслигига ишонди, чунки зolim учун ўз-ўзини оқлашда ўзганинг берган ёрдами бебаҳодир.

Лекин Гиммлер шу билангина чекланмади: фюрернинг мақсадларини билиб олиб, ўзини шунчалик зарур одам қилиб қўйдик, бўлажак тадбирлар шахсан уни четлаб ўтиш у ёқда турсин, балки бу таъқибларни фақат ўз назорати остига олишга ҳаракат қилди.

«Штрассер қандай фахрий бўлса, мен ҳам шундай фахрийман, – ўйларди Гиммлер, – аммо мен Штрассернинг фахрий эмас, балки амалпараст ва ёвуз фаним эканлигини миллатга исбот қила олсам, абадий партия фахрийси бўлиб қоламан».

Гитлер Гиммлерни Герингнинг Шорфейддаги боғига таклиф қилиб, ўзи билан олиб кетаётганида, Гиммлер бир спектакль уюштирди: олдиндан тайинланиб қўйилган рэмчиларнинг СА формасини кийган айғоқчи фюрер кетаётган очиқ машинага қарата ўқ узганда, Гиммлер дохийни ўз танаси билан бекитди ва партида биринчи бўлиб:

– Менинг фюрерим, сизнинг ҳаётингиз учун қон тўкиш мен учун бахтдир! – деди.

Шу пайтгача ҳеч ким «менинг фюрерим» иборасини ишлатмаганди. Шундай қилиб, фюрерни илоҳийлаштирувчи бу иборанинг муаллифи худди Гиммлернинг ўзи бўлиб қолди.

– Шу дақиқадан бошлаб, сиз менинг туғишган укамсиз, Генрих, – деди Гитлер ва бу сўзларни ҳозир бўлганларнинг ҳаммаси эшитди.

Гиммлер Рэмни йўқ қилиш юзасидан операцияни ўтказиб бўлгач, устози Штрассер ва яна тўрт минг партия фахрийлари отиб ўлдирилгач, «эпчил» журналистлар ҳаракат бошидан фюрер билан ёнма-ён турган киши худди Гиммлер эканлиги ҳақида афсона тўқиб чиқардилар.

Ишни бошлаб юборгач, давомини ҳам ўйлаш керак эди. Гейдрих давлат машинасида куч-қувват мушти бўлган СС бўлинмаларини ташкил қилиш фикрини айтди. Герингда люфтваффе, бош штабда қўшин бор, Гиммлер

эса атиги изқувар, айғоқчи ва жосусларгагина эга. Шу ҳам иш бўлдимиз? Ҳарбий қисмлар керак! Гамбургдаги «Германия» ва Мюнхендаги «Дейчланд» СС бўлинмалари ана шундай қўшилмалар бўлди.

1935 йилнинг 7 октябрида фюрер Гиммлерга туғилган куни билан табриклаб, телеграмма юборди: «Менинг қадрли партиядош дўстим Гиммлер! Сизнинг туғилган кунингиз муносабати билан бугунги тузумни муҳофаза этиш ишини давом эттиришда сизга энг яхши тилаклар изҳор этаман. Адольф Гитлер».

1936 йилдан, Гейдрихнинг маслаҳати билан Гитлерга яна бир нарсани таклиф этган кундан бошлаб эса фюрер ҳузурида ўтказиладиган ва фақат энг яқин дўстлар қатнашадиган «тафельрунде»ларга қатнаша бошлади. У Геббельснинг тарғибот ташкилоти ёрдами билан Рейн вилоятининг босиб олинishi Париж ва Лондон шаънига тегадиган ҳаракат эмас, балки Москвага қарши қуроли тайёргарлик кўриш юзасидан қилинган зарурий тадбир деб дунёга жар солишни таклиф этган эди.

Геринг, Гесс ва Геббельслар билан қўл бериб, дўстона сўрашиб юрар экан, Гиммлер ўзининг ана шу жанговар дўстлари устидан маълумот йиғишни сира тўхтатмади.

* * *

Штирлиц машинасини секин ҳайдарди, чунки Марказ билан олиб борилган ҳар бир алоқадан кейин асаблари тордай таранглашар, шундан кейин ҳам жисмонан, ҳам руҳан чарчаганлигини сезарди.

Йўл ўрмонзордан ўтарди. Шамол тўхтади. Осмон топ-тоза, юлдузлар чарақлаган.

«Москва ана шундай музокаралар олиб борилиши эҳтимолини тахмин қилгани тўғри бўлиши ҳам мумкин, – мулоҳазасини давом эттирди Штирлиц. – Ҳатто уларда аниқ маълумотлар бўлмаган чоғда ҳам бундан тахмин ҳақли тахминдир. Бу ерда, рейх идорасида, фюрер атрофида низолар бўлаётганини Москва билади, албатта. Илгари бу низолар фюрерга яқин бўлиб олишга қаратилган эди. Ҳозир аксинча бўлиши мумкин. Уларнинг ҳаммаси: Геринг ҳам, Борман ҳам, Гиммлер ҳам, Риббентроп ҳам рейх, СС, партия билан чамбарчас боғланганлар. Рейхни сақлаб қолишдан уларнинг ҳар бири манфаатдор. Сепарат сулҳ тузиш уларнинг ҳар бири учун омон қолиш йўлидир. Улар бахти қора халқ, унинг азоблари ҳақида бош қотирмайдилар; уларни герман давлати ҳам қизиқтирмайди – ҳар бирини Германия ва немислар тақдир эмас, балки ўзлари, ўзларининг шахсий қисмати мулоҳазага чорлаяпти. Шу вазиятда эллик миллион немис халқи улар учун қимор паттасидек гап. Улар қўшин, полиция, ССни ўз қўлларида сақлаб турар эканлар – шахсан омон қолиш эвазига рейх филдирагини истаган томонга буриб юборишлари мумкин...»

Штирлицнинг кўзига ёп-ёруғ шуъла тушди. У кўзини юмиб, дарҳол тормозни босди. Бутазор ичидан иккита ССчилар мотоцикли чиқиб келди. Улар йўлни тўсдилар, мотоциклчилардан бири машина томон автоматини ўқтади.

* * *

...Гиммлер курсидан туриб, дераза ёнига борди: қишки ўрмон ҳайратда қоларли даражада гўзал эди – шохлардаги қор ой нурида товланар, ҳамма ёқда сукунат ҳукмрон, бепоён бинафша ранг осмон қўйнида юлдузлар чақнарди.

Шу пайт тўсатдан Гиммлер фюрернинг энг яқин кишиси Гессга қарши уюштирган операциясини эслади. Ўшанда Гиммлер бир зумгина ўлим ёқасига бориб қолганди: Гитлер учун қарама-қарши қарорга келиш ҳеч гап эмасди. Гиммлер ўз одамларидан Гесснинг онанизм билан шуғулланаётгани суратга туширилган киноплёнкани олганди. Гиммлер ўша плёнкани дарҳол Гитлер ҳузурига олиб бориб, экранда кўрсатганди.

Фюрер жуда ғазабланди ўшанда. Тун бўлишига қарамай, Геринг ва Геббельсни ҳузурига чақиришни, Гессга эса қабулхонада кутиб туришни буюрди. Биринчи бўлиб Геринг етиб келди – унинг ранглари оқарганди. Рейхсмаршалнинг нега кўрқиб кетганлигини Гиммлер биларди: унинг веналик балерина билан ҳангомаси айни авжига чиққан пайт эди (Гиммлер рейхсмаршалнинг озгин балериналарга хуштор бўлишини пайқаганди: у Герингнинг гуноҳини кўрсатувчи саккизта тасмани кўздан кечирганда ундаги ҳамма аёллар бир-биридан озгин эди). Гитлер «Гесснинг пасткашлигини» кўришни таклиф этди дўстларига. Геринг қаҳ-қаҳ уриб куларди. Гитлер унинг кулгусини тўхтатиб: «Бунчалик шафқатсиз бўлмаслик ке-

рак!» – деди. У Гессни ичкарига чақирди, кейин олдига югуриб борди-да, бақира кетди:

– Сиз ифлос, қўланса, аблаҳ экансиз! Сиз ошон билан шуғулланар экансиз!

Гиммлер ҳам, Геринг ҳам, Геббельс ҳам мартабаси ғоят катта шахс – партиядаги мавқеи бўйича иккинчи шахснинг шарманда бўлаётганлигининг гувоҳи бўлганликларини тушунардилар.

– Ҳа, – жавоб берди Гесс хотиржамлик билан ҳаммани ҳайратда қолдириб. – Ҳа, фюрерим! Яширадиган жойим йўқ! Мен нега бу иш билан шуғулланаман? Мен нега актрисалар билан ишрат қилмайман? – деркан Геббельс томонга қарамади, лекин униси курсига ёпишганича қимирламай қолди. – Нега мен Венага балет кўргани ва ўша ерда тунаб қолгани бормайман! Шунинг учунки, менинг ҳаёт-мамотим партиядир! Партия ва сиз, фюрерим, мен учун бир нарса! Шахсий ҳаёт учун вақтим йўқ! Мен бир ўзим яшайман!

Гитлер жаҳдидан тушди, Гессга яқинлашиб, уни ўнғайсизлангандек қучоқлади, елкасини қоқиб қўйди.

Гесс ғолиб чиқди. Гиммлер лом-мим дея олмади, чунки Гесс ўч олишга уста эди. Гесс кетгач, Гитлер деди:

– Гиммлер, унга хотин танланг. Ҳаракатимизга содиқ бўлган бу ажойиб кишини мен тушунаман. Номзодларнинг расмларини менга кўрсатинг, бирортасини танлайман: у менинг тавсиямни қабул қилади.

Гиммлер бу дақиқа ҳамма нарсани ҳал қилиши мумкин эканлигини пайқади. Геринг ва Геббельс уйларига жўнаб кетишгач, Гиммлер бундай деди:

– Фюрерим, сиз мамлакат эртаси учун унинг содиқ фарзандини қутқариб қолдингиз. Гесснинг фидокорлигини биз ҳаммамиз қадрлаймиз. Сиздан бошқа ҳеч ким унинг тақдирини шунчалик доно йўл билан ҳал қилолмас эди. Шунинг учун ҳозироқ, кечиктирмай, яна бир неча маълумот олиб келишга рухсат беринг! Гессга қандай ёрдам берган бўлсангиз, бошқа аскарларингизга ҳам кўмаклашишингиз лозим.

Кўп ўтмай у Гитлерга меҳнат фронтининг раҳбари Лей устидан маълумот олиб келди. У пиёниста бўлиб қолган эди, унинг маст-аласт бўлиб кўтарган тўполонларини Гитлердан бошқа ҳамма биларди. Гиммлер «Бабельсберг буқачаси» устидан тўплаган далилларини ҳам қўйди. Унинг айғоқчилари нуфузли мавқега эга вазир Геббельсни ўз маълумотларида ана шундай деб атардилар. Геббельснинг қони тоза бўлмаган хотинлар билан алоқада бўлиши чинакам етакчи шаънига ярашмайдиган иш эди. Гитлернинг столдан Борманни обрўсизлантирувчи маълумот ҳам жой олди: Гиммлер асосли равишда у Гесс билан яқинликда бўлса керак деб тахмин қиларди.

– Йўқ, йўқ, – Борманнинг ёнини олди Гитлер, – унинг тўққизта боласи бор ахир. Бесоқолбозларда бола бўлмайди. Бу гаплар бўҳтон.

Гиммлер Гитлерга гап қайтармади, аммо фюрернинг маълумотларни жуда қизиқиб бетма-бет кўраётганини, баъзи маълумотларни қайта-қайта ўқиётганини кўриб, фюрерни узил-кесил ўз томонига жалб қила олганлигини пайқади.

У тўғри пайқаган эди: Гиммлернинг СС раҳбари сифатида ўн йиллик юбилейини Гитлер

бутун Германияда байрамдек нишонлашни буюрди. Шу кундан бошлаб, барча гаулейтерлар – вилоятлардаги партия раҳбарлари Гитлердан кейин тўла ҳокимиятга эга бўлган киши худди Гиммлер эканлигини тушуниб олдилар. Шундай қилиб, ҳамма вилоятлар, партиянинг барча маҳаллий ташкилотлари асосий ахборотларни Гесс бошчилик қилаётган партия штабига қараганда кўпроқ Гиммлер идорасига юборадиган бўлдилар. Бир гуруҳ ишончли айфоқчилардан Гиммлер ҳузурига келиб турадиган маълумотлар бўлимлардан ўтмай, тўппа-тўғри унинг шахсий темир архивларига тушарди: булар партия раҳбарларини обрўсизлантирувчи маълумотлар эди. 1942 йили Гиммлер биринчи марта фюрерни обрўсизлантирувчи маълумотни ўз сейфига яширди. Буни у сиёсий хуфя ишлари бўйича ёрдамчиси Шелленберг билан бўлиб ўтган суҳбат арафасида қилган эди. Шелленберг 1942 йилнинг август ойида, тонг отар паллада Житомир яқинидаги рейхсфюрер ставкасига самолётда учиб келганди. Шарқий фронтда голибона ҳужум давом этарди. Роммелнинг ғалабалари бутун Африкани ларзага солаётган бир пайт эди. Шелленберг эса муфассал ахборот бериб бўлгач, шундай деди:

– Энди, рейхсфюрер, менда бир нарса қолди – у ҳам бўлса бир фикр.

Гиммлер безовталанди.

– Шахсан бирор кимсага қарши фикрми? Кўнгилсиз воқеа юз бердимми?

– Йўқ. Ундай эмас. Бисмаркнинг: «Столниг пастки тортмасида исботли ҳужжат тахт турмагунча ҳеч нимага ҳаракат қилма», – деган ва-

сияти ёдимда. Сиздан бир гапни сўрасам майлими, рейхсфюрер, уруш тақдири ҳақидаги ҳужжатлар столингизнинг қайси тортмасида сақланмоқда?

Гиммлер, ҳар эҳтимолга қарши, суҳбатни биронтаси плёнкага ёзиб олмасин учун радиони қўйди, сўнгра жавоб берди:

– Мен сизга беш ҳафта дам олишга рухсат бераман. Асабларингиз жойида эмас. Мазангиз қочибди, Шелленберг. Тушунарлими? Буниси майли, аммо мен билан бу тариқа гаплашишга ким ҳуқуқ берди сизга?!

– Ҳозир биз шу қадар кучлимизки, – давом эттирди сўзини Шелленберг, – бутун дунёга ҳукмимизни ўтказишимиз мумкин. Ҳозир биз шон-шараф чўққисидамиз, Бисмарк эса шон-шараф чўққисига минганда сулҳ тузарди.

Гиммлер ўшанда – ҳозир ўша воқеани ипидан-игнасигача эслади – диванга чўзилиб, қорнини силаб (унинг меъдаси сусайиб кетган ва рак касалига дучор бўлишдан қўрқарди), сўзлашда давом этди:

– Ташқи сиёсатда фюрерга калтафаҳм Риббентропнинг маслаҳат бериши давом этар экан, сулҳ ҳақида гап бўлиши мумкин эмас.

– Риббентроп Геринг билан ит-мушук – Геринггә ёрдам бериб, Риббентропни афдаримиз мумкин. Уни май кони бўлган Бургундиянинггина эмас, балки коньяк кони бўлган Брабантнинг ҳам гаулейтери қилиб тайинлаш мумкин. Пиёниста дўстимиз бунга кўнади.

Гиммлер ўшанда қўлини узатиб, столчадаги Брокгауз чиқарган географик атласни олиб варақларкан, бармоқлари билан кўрсатди:

– Бунинг амалий томонларига нима дейсиз? Бельгия тақдири нима бўлади? Голландияни нима қиламиз? Украинани-чи?

– Масалани бўлиб-бўлиб ҳал қилиш керак, – деди Шелленберг. – Россия синдирилди, демак, Украина масаласи қолмади деса ҳам бўлади. Бельгия ва Голландия, Англия ҳамда Америка билан олиб бориладиган музокаралар мавзуи бўлади. Мен фақат Америка билан Бормандан қўрқаман.

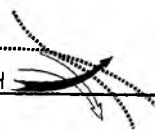
Гиммлер илжайиб қўйди.

– Хўп, яхши, – деди у, – Франция-чи?

– У билан иттифоқ тузамиз. Унинг мустамлакалари бизга куч-қувват беради.

– Сиз иттифоқчилар фикрини Фрицхен орқали билмоқчимисиз? – сўради Гиммлер, гарчи саволи кўпроқ тавсияга ўхшаб кетса-да, – Ҳаммасига ўзингиз жавоб берасиз, мени бунга аралаштирманг.

Шундан кейин Шелленберг ишга киришди. Аммо у Берндаги Даллес одамлари билан алоқа боғлашга шошилмади. Фрицхен – фон Папендан ҳам фойдаланмади. Чунки аввал Риббентропни афдариш керак эди. Шелленберг Риббентроп девонидан унга қарши ошкора курашишга тайёр бир кишини топди. Бу киши статс-секретарь Лютер эди. Қабул маросимларидан бирида у Шелленберг билан олиб борилган аввалги суҳбатларидан илҳомланиб, ҳамманинг кўзи олдида Гиммлернинг ёнига бориб, дўстона суҳбатлаша бошлади, уйга қайтиб келгач эса Борман, Гиммлер ва Герингга Риббентроп устидан чақув хати ёзди. Риббентроп СС обергруппенфюрери бўлганлиги сабабли, Гиммлер бу фуврсатдан

фойдаланиб унга қарши иш бошламади: бунга партия этикаси йўл қўймасди. Риббентропни вазифасидан бўшатиш олдидан партия суди, кейин СС суди бўлиши шарт эди, фақат шундан сўнггина уни вазирлик лавозимидан олиш мумкин бўларди.

Гиммлер бир қарорга келолмади, зарба беришдан қўрқди, бу орада эса орган иш бошлаб юборди: гестапо бошлиғи Риббентроп махфий кузатув хизматидаги айбоқчиларнинг сохта ҳужжатлари бўйича Лютерни қамоққа олди. Риббентропга чоҳ қазиган кишининг ўзи унга тушиб қолди. Бунинг устига Мюллер Лютерни ҳамма гапларни айтишга мажбур этиб, Борманга Фарб билан сепарат музокаралар бошламоқчи бўлган кишилар бор экан деган ахборот юборди. Борман бу ҳақда фюрерга ахборот берди. У Риббентропга, уруш ҳолатида бўлган мамлакатлар билан музокара олиб бориш – хонлик, ким шундай қилар экан ўлимга маҳкум, деган буйруқ чиқаришни буюрди.

Ўшанда Гиммлер биринчи марта фурсатни кўлдан бой берганлигига ва Риббентропдан енгилганлигига иқрор бўлиб, Шелленбергга ҳасрат қилди:

– Фюрер учун урушиш жонга тегди. Башарти, у шуни истар экан, эндиликда унинг ўзига қарши ҳаракат қиламан.

* * *

– Ҳужжатингиз, – деди мотоциклчи. Штирлиц унга гувоҳномасини узатаркан:

– Нима гап? – деб сўради.

Мотоциклчи гувоҳномани кўриб, унга честь берди ва бундай жавоб қилди:

– Бизни тревога бўйича оёққа турғаздилар. Радио мутахассисларини излаяпмиз.

– Хўш, қандай? – сўради Штирлиц гувоҳнома-сини чўнтагига солар экан. – Натижа борми?

– Биринчи бўлиб сизнинг машинангизни уч-ратдик.

– Юкхонани кўрсатайми? – сўради Штирлиц жилмайиб.

Мотоцикчилар кулиб юбордилар:

– Олдинда иккита чуқур бор, эҳтиёт бўлинг, штандартенфюрер.

– Раҳмат, – жавоб берди Штирлиц, – мен ҳамма вақт эҳтиёткорман.

«Бу Эрвиндан кейин кўтарилган шов-шув, – дарҳол тушунди у, – улар Шарқ ва Жануб-га қараб кетадиган йўлларни тўсиб қўйишган. Қонунга биноан бу тўғри йўл бўлса-да, жуда оддий йўл тутишибди – Германияни билмайдиган кишига нисбатан шундай йўл тутилса бош-қа гап эди».

У бомбалар ўпириб ташлаган чуқурларни четлаб ўтди. Чуқурлар янги эди, ён ойналардан ачимсиқ ҳид кириб турарди.

«Энди бу лақмаларга қайтайлик, – ўйлашни давом эттирди Штирлиц. – Бинобарин, улар Кукриникслар ва Ефимов расмларида тасвирланганчалик гўл, лақма эмаслар. Демак, мен учун бир нарса калит хизматини ўташи керак, у ҳам бўлса, Риббентроп, Геринг, Борман ёки фельдмаршал Клюгенинг шахсан сулҳ тузишдан манфаатдор бўлишларидир – Марказнинг нима учун безовта бўлаётганлиги сабабини тушуниб олишим учун асосийси шу. Аммо улар билан сепарат сулҳ тузишга ким ботина олади? Рузвельтми? Йўқ албатта! Ёки Буюк Британи-